

วัฒนธรรมทางการเมืองและกระบวนการชดเชยเวลาให้รัฐระเบียบทางสังคมของไทย

ลักษณะสังคมไทยและสภาพแวดล้อมทั่วไป^๑

ไทยเป็นสังคมกสิกรรม ร้อยละ ๘๘ ของประชากรไทย มีอาชีพทางการเพาะปลูกหรือมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการกสิกรรม ข้าวเป็นผลิตผลหลัก นอกจากนั้นก็มีไม้สัก ปอ ยาง มันสำปะหลัง เป็นต้น ลักษณะสังคมแบบกสิกรรมนี้มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งธรรมชาติมาก แต่ธรรมชาติก็ไม่โหดร้ายต่อคนไทยมากนัก คนไทยมีความเป็นอยู่ค่อนข้างสบาย มีความอุดมสมบูรณ์ตามประสาสิกร มีเวลาว่างในอันที่จะใช้ไปในทางหาความสนุกสนานและประกอบพิธีทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องจากว่า นอกจากพื้นดินและลมฟ้าอากาศจะอำนวยแล้ว ไทยยังไม่ประสบปัญหาประชากรเหมือนในหลายประเทศ แม้ว่าอัตราการเกิดจะสูงมากก็ตาม (ประมาณร้อยละ ๓.๒ ต่อปี) สภาพสังคมแบบช่วยตัวเองตามประสาสิกร และเป็นไปต่ออยากนี้มีอิทธิพลไม่น้อยต่อค่านิยมทางการเมืองของไทย

เพราะความเป็นสังคมแบบกสิกรรมดังกล่าวนี้ ไทยจึงมีลักษณะเด่นแบบสังคมดั้งเดิมทั้งหลาย นั่นก็คือการยึดถือประเพณีเก่าๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต การอาศัยสัมพันธ์ภาพแบบเครือญาติ หรือเพื่อนฝูงใกล้ชิดเป็นเครื่องกำหนดความสนิทสนมและไว้วางใจกัน หากเป็นคนเชื่อถือโซกลาง เพราะมีความจำเป็นต้องพึ่งธรรมชาติซึ่งตนเองไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถใช้ความคิดและความเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยาก การถือฐานะเป็นของสำคัญกว่าความสามารถ และมักรักในถิ่นฐานไม่ค่อยชอบเคลื่อนย้าย ฯลฯ ค่านิยมดังกล่าวนี้ ผลมกลมกลืนกับสิ่งที่ได้รับจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยของคนที่อ่อนโยนไม่ดุร้าย ไม่ชอบบังคับ (หรือถูกบังคับโดย) ผู้อื่นมีใจเมตตา

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่สอง, (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๒๗-๒๘.

หรือออกไปหาเลี้ยงชีพเป็นคณงานไกลๆ เมื่อหมดฤดูทำนา หรือเมื่อการกสิกรรมต้องประสบ
ความลำบากมากขึ้นก็ตาม แต่อาจกล่าวได้ว่าหมู่บ้านยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมของชีวิต
ชาวนา อาจกล่าวได้ว่าหากฟ้าฝนและแผ่นดินอุดมสมบูรณ์และโจรสลักร้าย ผู้ปกครองไม่เบียด
เบียนแล้ว ชาวนาไทยซึ่งได้แก่คนไทยส่วนใหญ่จะมีชีวิตที่ผาสุกที่สุด ในหมู่บ้านของเขา ถ้า
ไม่จำเป็นจริงๆ คนไทย ในชนบทจะไม่ออกไปหากินนอกหมู่บ้านและพื้นที่ได้สิ่งที่ต้องการ
ชาวนาไทยจำนวนไม่น้อยจะรีบ เดินทางกลับมาหมู่บ้านของตนทันที

ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ กำหนดหมู่บ้านโดยถือความ
สะดวกในการปกครองเป็นประมาณ คือ

ประการแรก ถ้าเป็นที่มีคนอยู่รวมกันมาก ถึงจำนวนบ้านน้อยให้ถือเอาจำนวน
คนเป็นสำคัญ ประมาณราว ๒๐๐ คน เป็นหมู่บ้านหนึ่ง

ประการที่สอง ถ้าเป็นที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน ถึงจำนวนคนจะน้อย
ถ้าจำนวนบ้านไม่ต่ำกว่า ๕ บ้านแล้ว จะจัด เป็นหมู่บ้านหนึ่งก็ได้^๑

โดยทั่วไป หมู่บ้านมีขนาดเล็ก กล่าวคือประกอบด้วยครอบครัวประมาณ ๑๐๐-
๕๐๐ ครอบครัว หรือมีคนตั้งแต่ ๕๐๐-๗๐๐ คน ส่วนมากจะปลูกบ้านสร้างเรือนกันเรียงราย
ไปตามลำคลอง ลำแม่น้ำ หรือ ถนน ถ้าเป็นหมู่บ้านตามแหล่งภูเขาก็มักจะปลูกบ้านรวมกันอยู่
ระหว่างช่องเขา ในแถบภาคกลางตอนใต้คนไทยนิยมปลูกบ้าน เบียดเสียดใกล้ชิดกันมาก จน
บางครั้งหมู่บ้านหลายๆ หมู่บ้านรวมอยู่ในแหล่งเดียวกัน จนดูไม่ออกว่าเป็นหมู่บ้านอะไรบ้าง
แต่โดยทั่วไปแล้วหมู่บ้านแต่ละแห่งจะอยู่แยกห่างจากกันมาก และมักจะมีติดต่อถึงกันด้วยความ
ยากลำบาก

^๑ พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗, ร.ต.ท.เสถียร
รัชชลักษณะ และ พ.ต.ท.สีบวงส์ รัชชลักษณะ, รวบรวม (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช,
๒๕๑๔).

แม้ว่าในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมี บุคคลบางคนที่มีฐานะทางสังคมค่อนข้างเหนือกว่าคนอื่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่ที่มีอายุบางคน ครูประจำบาลและพระก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหมู่บ้านจะเป็นความสัมพันธ์ของคนที่ทำเทียมกัน และมีลักษณะของความ เป็นประชาธิปไตยอยู่มากติดกับหมู่บ้านของหลายชาติ สมาชิกในหมู่บ้านของไทย มีฐานะทาง เศรษฐกิจไม่แตกต่างกันมากนัก แต่เดิมส่วนใหญ่จะมีที่ทำกินเป็นของตนเอง แต่ปัจจุบันสภาวะ กำลังกล่าวกำลังเปลี่ยนแปลงไปมาก ชาวนาที่ต้องเช่าที่นาคนอื่นทำกำลังมีมากอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลาง ซึ่งเป็นแหล่งที่ดินมีคุณภาพสูง และมีความต้องการมาก ความเท่าเทียมกันของคนในหมู่บ้านนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลของพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าผู้ชายทุกๆ คนมีสิทธิ์บวชเรียนเป็นพระได้ และ เมื่อบวชเป็นพระก็จะมีฐานะเป็น "คนที่สมบูรณ์" และเป็นที่ยึดถือของคนทุกคน สัมพันธภาพระหว่างหญิงชายก็เช่นกัน จะมีความเท่าเทียมกันอยู่มาก แม้แต่ผู้หญิงจะ ไม่มีสิทธิ์ได้อุปสมบทเหมือนชายหญิงมีสิทธิ์ได้มรดกเท่าๆ กับชาย (ในบางแห่งมากกว่า เพราะพ่อแม่จะอุทิศรดที่ดินให้ลูกหญิงห้าปี ส่วนชายนั้น ให้ไปหักร้างถางพงเอาเอง) เมื่อแต่งงานก็มีสิทธิ์ที่จะฟ้องหย่าได้ และ เมื่อฟ้องหย่าจะมีเพื่อนชายหรือคู่ครองใหม่ก็ได้ ซึ่งผิดกับในบางประเทศ ในด้านความก้าวหน้าในชีวิตสังคมไทยเป็น "สังคมเปิด" คนที่มีความอดสาหะวีริยะสามารถไต่เต้าไปสู่ฐานะที่สูงได้ โดยระบบการศึกษาโดยความสามารถในถิ่นต่างๆ และโดยการมีคนสำคัญบางคน เป็นผู้อุปถัมภ์ ซึ่งในสมัยโบราณเป็นสิ่งสำคัญมาก กล่าวโดยทั่วไปสังคมไทยไม่ใช่สังคมชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสังคมที่ไม่มีเจ้านายในปัจจุบันก็ต้อง เป็นคนที่ไต่เต้าขึ้นมาด้วยความสามารถของตนเอง^๑

ในด้านกรปกครองหมู่บ้าน จะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง ผู้ใหญ่บ้าน นั้นหาเป็นข้าราชการไม่ การเข้าสู่ตำแหน่งก็กระทำไ้โดยการสมัครรับเลือกตั้ง มิใช่รัฐบาลเป็นผู้แต่งตั้งและสรรหาอย่างข้าราชการทั่วไป เมื่อคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เห็นสมควรเลือก ใคร

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒๔-๓๑.

เป็นผู้ใหญ่บ้านแล้ว บุคคลผู้นั้นจะได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญนี้โดยผู้ว่าราชการจังหวัด ในสมัยก่อนนั้น กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์อย่างต่ำเป็น "พัน" อย่างสูงถึง "ขุน" ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของตำแหน่ง ในสังคมชนบทไทย "ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ ตามกฎหมายนานาประการในการปฏิบัติหน้าที่อำนวยความความสะดวกให้แก่ประชาชน และรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง" ^๑ กล่าวโดยย่อผู้ใหญ่บ้านเป็นทั้งพ่อบ้านในทางสังคมและผู้รักษากฎหมายในระดับพื้นฐานที่สุด

จริงอยู่ ในการ เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้น ค่านิยมของสังคมไทยจะมีส่วนอย่างมากที่จะให้ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน กล่าวคือคนในหมู่บ้านมักจะ เลือกผู้มีอาวุโสทางอายุ การศึกษา (เช่น - ครู) หรือมีเงินก็ต้องเป็นคนดี หรือมีฐานะ เศรษฐกิจ เหนือกว่าคนทั้งหลายในที่นั้น การเลือกตั้งก็ทำแบบไทยๆ คือ มักไม่มีการลงคะแนนลับอย่างการเลือกผู้แทนราษฎร ทางปฏิบัติ นายอำเภอจะข่าวเสียงคนในหมู่บ้านแล้ว เสนอชื่อคนที่นายอำเภอ เห็นว่ามีผู้นิยมมากที่สุดคนเดียว หรือ ๒-๓ คน ให้ชาวบ้านตัดสินใจ ซึ่งหลายครั้งอิทธิพลที่นายอำเภอจะให้ใครเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็มีมาก และเมื่อได้เป็นแล้วก็มักจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงหรือปลดออก นอกจากจะถึงแก่ความตายหรือลาออกเอง หรือ เกษียณอายุ ซึ่งว่า ลักษณะของการเลือกตั้งแบบ "ไทยๆ" แต่ กระนั้นก็จะเห็นว่าหมู่บ้านของไทยในด้านปกครองก็ดี มีส่วนของความ เป็นประชาธิปไตย อยู่ มาก คนในหมู่บ้านสามารถร้องเรียนให้จังหวัดปลดผู้ใหญ่บ้านที่ทำมิชอบได้ ในด้านการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็จะมีส่วนของความเสมอภาคและความเป็นภราดรภาพ อยู่ไม่น้อย จึงอาจกล่าวว่า ในทางปฏิบัติแล้วหมู่บ้านของไทย มีส่วนของความ เป็นประชาธิปไตย มากกว่าสังคมไทยในระดับอื่นๆ หรืออาจพูดในทำนองกลับกันว่าประชาธิปไตยในประเทศไทย นั้น ได้ดำเนินมานานพอสมควรแล้วในระดับหมู่บ้านนั่นเอง

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒๔-๓๑.

การแบ่งชนชั้นในสังคม

นักสังคมศาสตร์มีวิธีการศึกษาการแบ่งชนชั้นในสังคม ๓ วิธี^๑

๑. การศึกษาจากชื่อเสียง (reputational approach) วิธีการนี้มักจะเลือกศึกษาสังคมขนาดเล็ก ในการศึกษามีหลักการอยู่ว่า สมาชิกของสังคมนั้นจะต้องเป็นผู้แบ่งชนชั้นในสังคมเอง ซึ่งหมายความว่า สมาชิกของสังคมจะต้องสามารถระบุได้ว่า บุคคลใดอยู่ในชนชั้นสูง บุคคลใดอยู่ในชนชั้นต่ำในสังคม ซึ่งสมาชิกผู้ตอบคำถามจะต้องเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชนนั้นนานพอสมควร ผู้ทำการศึกษาจะต้องถามสมาชิกของสังคมนั้นว่าเขาจำแนกบุคคลได้อย่างไร ใช้เกณฑ์อะไรในการจำแนกและเขาประเมินกลุ่มสังคมอย่างไร จัดตำแหน่งบุคคลว่าอยู่ชั้นนี้ได้อย่างไร เป็นต้น

๒. การศึกษาโดยวิธีมองจากคนภายใน (subjective approach) หมายถึงการให้บุคคลผู้เป็นสมาชิกในสังคมเป็นผู้ประเมินตัวเองว่าเขาควรอยู่ในชนชั้นใดของสังคม ซึ่งวิธีการนี้ไม่จำกัดในเรื่องว่าสมาชิกของสังคมจะอยู่ในสังคมนั้นนานเท่าใด นักสังคมวิทยาซึ่งใช้วิธีการนี้ เห็นว่าวิธีการนี้ได้ประโยชน์กว่าวิธีแรก เพราะในการพิจารณาถึงผลของการจัดแบ่งชนชั้นในสังคมที่มีต่อพฤติกรรมบุคคล นั้น เราต้องการรู้ว่าบุคคลในสังคมนั้นคิดว่า เขาอยู่ตรงส่วนไหนของสังคมมากกว่าจะต้องการรู้ว่าใครเอาเขาไปวางไว้ตรงส่วนไหนของสังคม

๓. การศึกษา โดยวิธีมองจากคนภายนอก (objective approach) มีพื้นฐานความคิดอยู่ว่า ในการพิจารณากำหนดชนชั้นที่มีอยู่ในสังคมนั้น สมาชิกในสังคมสำนึกถึงเรื่องชนชั้นหรือไม่ ในการพิจารณาจะต้อง "นำตัวเองออกไปจากสังคม" แล้วพยายามค้นหาทุกเกณฑ์ที่สามารถแบ่งชนชั้นบุคคล โดยคำนึงถึงปัจจัย ที่มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลที่ต้องการทราบ เช่น

---

^๑ Richard T. Morris, "Social Stratification," in Sociology, 2d ed. Broom and Selznick (Evanston, Illinois: Row, Peterson and Company, 1958), p.172-173.

มาร์กซ์ คิดว่าในสังคมใดๆ นั้นตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลในกระบวนการผลิตนั้นขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกในสังคมเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตหรือทำงานให้ผู้อื่น ส่วนแมกซ์ เวเบอร์ เห็นว่าการเป็นเจ้าของสินค้าและบริการ การมีโอกาสในทางเศรษฐกิจ การเป็นเจ้าของอำนาจทางการเมือง และควมมีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคมเป็นมาตรการในการแบ่งชนชั้นในสังคม นักสังคมวิทยาบางคนใช้รายได้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งชนชั้น เป็นต้น

ความหมายของ Strata และ Class

คำว่า stratum หรือ level มักใช้ในความหมายของวิธีการศึกษา แบบ objective method ส่วนคำว่า class หรือ social class ใช้ในความหมายของวิธีการศึกษาแบบ subjective method หรือ reputational method กล่าวคือ หากสมาชิกในสังคมสามารถจัดแบ่งชนชั้นของคนอื่นและของตัวเองในสังคมได้ หรือ เขามีความสำนึกในชนชั้นแล้ว แสดงว่า classes ในสังคม ในทางตรงกันข้าม หากสมาชิกในสังคมไม่มีความสำนึกว่าตนอยู่ในตำแหน่งใดของสังคม แต่ผู้ทำการศึกษาเป็นผู้พิจารณาค้นพบเอง การจัดแบ่งชนชั้นโดยผู้ทำการศึกษาเรียกว่า strata^๑

อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งชนชั้นมีความสำคัญต่อพฤติกรรม และต่อการพัฒนาความสำนึกในชนชั้นในอนาคต แม้ว่าในช่วงเวลาที่ทำกรแบ่งชนชั้นขณะนั้น ประชาชนยังไม่มีควมสำนึกในเรื่องการแบ่งชนชั้นก็ตาม^๒

^๑ Richard T. Morris, "Social Stratification," in Sociology, 2d ed. Broom and Selznick, p.173.

^๒ เรื่องเดียวกัน

การแบ่งชนชั้นของสังคมไทย

การแบ่งชนชั้นของสังคม (social stratification)

การจัดระดับชั้นทางสังคมส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหรืออำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศ ความมั่งคั่ง แต่ในสังคมที่พัฒนาแล้วจะจัดสถานภาพทางการศึกษา ทักษะของแต่ละคน ส่วนในสังคมล้าหลัง จะจัดโดยยึดชนบทรรมนิยมประเพณีเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การจัดระดับชั้นหรือการแบ่งชั้นในสังคมเป็นการยากที่จะกำหนดให้ตายตัวแน่นอนลงไป ^๑

การจัดระดับชั้นเป็นเรื่องที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมนุษย์ แต่ในสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพความเป็นอยู่แบบพึ่งพาตนเอง (self-sufficient) ไม่มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถ ทุกคนมีสภาพความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ในสังคมเช่นนี้ มักจะไม่ค่อยปรากฏชนชั้น ให้เห็นเด่นชัดอย่างสังคมที่พัฒนาแล้ว

ฮุลท์ ให้ความหมายของการแบ่งชนชั้นของสังคมว่า หมายถึง "กระบวนการซึ่งทำให้ครอบครัวในแต่ละสังคมแตกต่างกันในด้านอำนาจ สิทธิพิเศษเกียรติยศ" ^๒

การแบ่งชนชั้นในสังคมโดยทั่วไปมี ๓ ลักษณะ แต่ในสังคมที่แท้จริง ไม่ปรากฏสังคมใด ที่มีลักษณะใดลักษณะหนึ่งของการแบ่งชนชั้นเป็นลักษณะเดียว สังคมทุกสังคมจึงมีการแบ่งชนชั้นหลายลักษณะปนกันอยู่ ลักษณะการแบ่งชนชั้นในสังคมที่แบ่งไว้ ลักษณะแรกคือระบบวรรณะ (caste System) ซึ่งเป็นระบบของสังคมปิด (closed society) ซึ่งเป็นระบบที่การเลื่อนชนชั้นเป็นไปได้ยากยิ่ง หรือไม่ได้เลย ^๓ เช่น ระบบชั้นวรรณะในอินเดียโบราณ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Leonard Broom, Philip Selznick, Sociology. (London : The Macmillan Co., 1971), หน้า 80.

^๒ Thomas Ford Hault, Dictionary of Modern Sociology. (Boston : A Little field, Adams Co., 1969), p.321.

^๓ สุภัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทย-วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑).

ลักษณะที่สอง คือ ระบบฐานันดร (Estate system) เป็นระบบที่แพร่หลายในยุโรปสมัยหนึ่ง ที่เรียกว่าระบบเจ้าขุนมูลนาย หรือ คักดินา (Feudal) ในยุโรปสมัยกลาง^๑ ระบบนี้ ขุนนาง (lord) ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน มีอำนาจในการปกครอง และมีสิทธิพิเศษเหนือกว่าผู้อื่น^๒ ฉะนั้นระบบฐานันดร จึงเป็นระบบที่ถือการถือครองที่ดินของบุคคลเป็นหลัก เปรียบเทียบกับสังคม วรรณะแล้ว ระบบสังคมฐานันดร เป็นระบบที่มีการยืดหยุ่นได้บ้าง กล่าวคือ ยังมีการเปิดโอกาส ให้มีการเลื่อนชั้นขึ้นได้บ้าง ไม่เคร่งครัดตายตัว เช่น ระบบวรรณะ ลักษณะที่สาม คือ ระบบ ชนชั้น (Class system) เป็นระบบที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ ทางเศรษฐกิจ เป็นเครื่องวัดมากกว่าปัจจัยอื่นๆ^๓

ตามความเห็นของ แมกซ์ เวเบอร์ ชนชั้น หมายถึง กลุ่มชนใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจ ควบคุมปัจจัยในการบริโภค แหล่งผลิตทรัพย์สิน เครื่องใช้ในการครองชีพ คุณสมบัติในการทำงาน และสิ่งอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เวเบอร์ กล่าวว่า การที่กลุ่มคน ครอบครองอำนาจในการคุมสิ่งเหล่านี้อยู่แต่เพียงอย่างเดียว มิใช่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมของชนชั้น การที่จะมีพฤติกรรมชนชั้นขึ้นได้ กลุ่มจะต้องมีคู่แข่ง หรือปรปักษ์เผชิญ หน้าอยู่โดยตรง ฉะนั้น ชนชั้นในความหมายของเวเบอร์ จึงหมายถึงกลุ่มชนใดๆ ที่รวมตัวกัน เนื่องจากผลประโยชน์(ทางเศรษฐกิจ) ร่วมกันภายใต้สถานการณ์ที่ล่งเสริม หรืออำนวยความสะดวก กันได้ การรวมกันจึงก่อให้เกิดการรวมกันในทางความคิดเห็น ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่เหนือระดับผลประโยชน์ทางค่านิยม^๔

^๑ W.J.M., Sociology (New York: Mertschison Co., 1966), p.102.

^๒ E. Earnest Bergel. Social Stratification (London: McGraw-Hill book Co., 1962), p.3.

^๓ สุพิศรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๑๗๐.

^๔ บุญสนอง บุญโยทยาน, มนุษย์กับสังคม (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

การแบ่งชนชั้นกับทัศนคติของบุคคล

นอกจากครอบครัว กลุ่มเพื่อนเล่น และการสืบทอดเชื้อสายของบุคคล จะเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลแล้ว ตำแหน่งในทางสังคมของบุคคล ก็นับว่ามีความสำคัญในการกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล ๓ รูปแบบด้วยกัน คือ ^๑

๑. คนที่มีอาชีพเดียวกัน มีรายได้เท่าๆ กัน มักจะมีความคิดและมีการกระทำต่อกิจกรรมทางการเมือง และมีโอกาสในทางการเมืองเหมือนกัน แสดงว่าการเมืองนั้นมีผลเกี่ยวข้องกับ การแบ่งชนชั้นทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นเพราะการมีประสบการณ์ในอาชีพที่เหมือนกัน มีมาตรฐานการครองชีพที่เหมือนกัน ทำให้มีความคิดความเห็นไปในทางเดียวกัน ^๒

ด้านความตื่นตัวทางการเมืองนั้น บุคคลที่อยู่ในชนชั้นที่สูงกว่า มีความสนใจการเมืองมากกว่าชนชั้นต่ำกว่า ทั้งนี้ ก็พิจารณาจากระดับการศึกษาที่มีต่อความสำนึกทางการเมือง และบุคคลที่อยู่ในชนชั้นที่สูงกว่านี้ค่อนข้างจะเชื่อว่าการเมืองมีผลต่อผลประโยชน์ของตน และตนเองก็มีผลต่อการเมือง ^๓

ด้านความฝักใฝ่ทางการเมืองนั้น บุคคลที่อยู่ในชนชั้นที่สูงกว่ามีความเป็นอนุรักษ์มาก ส่วนชนชั้นฐานะต่ำกว่าโน้มเอียงที่จะชอบนโยบายที่เป็นอิสระมากกว่า ^๔

ด้านโอกาสในทางการเมือง ตามประวัติศาสตร์ ชนชั้นขุนนาง (aristocratic classes) ครอบงำ กลุ่มผู้ปกครอง ในสังคมศักดินาข้าราชการชั้นสูงคัดเลือกมาจากพวกผู้มีตระกูล ปัจจุบันการสืบเชื้อสายมีบทบาทน้อยลง แต่คนที่อยู่ในฐานะสูงก็ย่อมจะได้ตำแหน่งทางการเมืองมากกว่า ^๕

^๑ William A. Kornhouser, "Political Sociology" in Sociology, Broom and Selznick (Evanston, Illinois: Row, Peterson and Company, 1958), p.575-577.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

^๕ เรื่องเดียวกัน.

โดยสรุป ความสำนึกทางการเมือง การลงคะแนนเสียง และโอกาสทางการเมือง ได้รับอิทธิพลจากสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม ประสบการณ์ที่มีร่วมกันเพราะอยู่ในชนชั้น (class) เดียวกัน ทำให้คนมีความคิดและการกระทำคล้ายคลึงกัน

๒. การมีผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจร่วมกัน นำไปสู่การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองที่มีเป้าหมายจำกัด เฉพาะกลุ่มผลประโยชน์เดียวกัน เช่น การเกิดขององค์การสมาคมผลประโยชน์ต่างๆ อาทิ กลุ่มชาวนาชาวนไร่ สมาคมการค้า สมาคมวิชาชีพต่างๆ และสหพันธ์กรรมกร เป็นต้น

๓. การอยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจร่วมกัน บางครั้งก่อให้เกิดองค์การที่แสดงให้เห็นถึงความสำนึกในชนชั้นเดียวกัน (class-conscious organization) และเป้าหมายทางการเมืองกว้างไกลออกไป (broad political aims)

หากสถานะทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อบุคคล อาจจะทำให้บุคคลที่จะเข้าร่วมตัวเป็นชนชั้น เพราะต่างคิดว่าเขามีศัตรูร่วมกัน และอยู่ในโชคชะตาเดียวกัน จะทำให้เกิดการรวมตัวเป็นองค์การเพื่อจะช่วยปกป้องผลประโยชน์ร่วมกัน และในที่สุดอาจก้าวไกลไปถึงการเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมือง หากการเมืองมีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของเขา ซึ่งเรื่องนี้ มาร์กซ์ ได้อธิบายไว้อย่างแจ่มชัด^๑

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยพิจารณาชนชั้นในสังคมไทย โดยพิจารณาจากการมองของคนภายนอก (objective approach) และมีความเห็นว่าตำแหน่งทางสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งของทางราชการ และตำแหน่งที่ได้รับการยกย่องว่ามีเกียรติในสังคมไทย มีอิทธิพลต่อความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมของคนไทยอย่างแน่นอน เช่น คนที่ได้รับตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นรัฐมนตรีในสังคมไทย จะกระทำตัวหรือมีสิ่งของ เครื่องใช้ ธรรมเนียมที่ต่างไปจากประชาชนธรรมดา มิฉะนั้นอาจถูกขบขันขินทาวว่าทำตัวไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง นอกจากนั้น รายได้ของบุคคลก็ยังมีส่วน เกื้อหนุนอย่างมากให้บุคคลได้มีตำแหน่งที่มีเกียรติในสังคมไทย

^๑ เรื่องเดียวกัน.

อย่างไรก็ตาม แม้การรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในสังคมไทยจะมีมากขึ้นก็ตาม แต่กลุ่มผลประโยชน์นั้นยังเป็นกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ในวงแคบ และบางกลุ่ม เช่น กลุ่มพ่อค้าแฝงตัวอยู่กับกลุ่มข้าราชการ หรือนักการเมืองบางกลุ่ม ซึ่งมีอำนาจทางการเมืองอยู่ในขณะนั้น กลุ่มผลประโยชน์ส่วนใหญ่ยังไม่ปรากฏตัวออกมาในลักษณะที่จะต่อสู้ทางการเมืองให้เห็นได้อย่างเด่นชัด และโดยเฉพาะการรวมตัวของกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม เช่น กลุ่มชาวจังหวัดขอนแก่น กลุ่มกรรมกร ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย หลัง ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นการรวมตัวชั่วคราวเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ต่างๆ ซึ่งผู้เรียกร้องเองก็อาจไม่แน่ใจว่าจะได้ผล และเมื่อเสรีภาพถูกปิดกั้นหลังจากนั้นมากกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ก็ดูจะค่อยๆ หายไป ส่วนความสำนึกในชนชั้น เพื่อรวมกันต่อสู้ทางการเมืองสำหรับเมืองไทยดูจะยิ่งห่างไกลมาก

ในการศึกษาริชัยนี้ จึงได้พิจารณาตามหลักการดังกล่าวมาแล้ว วิเคราะห์ทัศนคติของบุคคลชั้นนำของจังหวัดสิงห์บุรี โดยแยกพิจารณาจากตำแหน่ง กลุ่มอาชีพ รวมทั้งพฤติกรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม เช่น ตำแหน่งนายอำเภอและข้าราชการฝ่ายปกครอง ตำรวจ พ่อค้า สมาชิกสภาจังหวัด ขาวนา ฯลฯ เป็นต้น ฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงไม่ได้ทำการวิจัยให้ลึกซึ้งนัก หากจะมีการศึกษาริชัยให้ละเอียดลึกกลงไปกว่านี้ ก็น่าที่จะได้พิจารณาสำรวจทัศนคติถึงบุคคลในกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยแยกแยะลงไปอีก เช่น กลุ่มอาชีพไม่ได้รับราชการ แยกเป็นแพทย์ ทันตแพทย์ เกษษกร พ่อค้า หนายความ ชาวจังหวัดขอนแก่น ลูกจ้าง นายธนาคาร นักธุรกิจระดับสูง เสมียนพนักงาน ฯลฯ เป็นต้น ส่วนอาชีพรับราชการ ก็อาจจะแจกแจงออกไป เป็นข้าราชการตำรวจระดับสัญญาบัตร ตั้งแต่ยศใตถึงยศโต ข้าราชการตำรวจชั้นประทวน ครูใหญ่ ครูฝ่ายบริหาร ครูสอนตามโรงเรียน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งยิ่งพิจารณาแยกแยะออกไปได้มากเท่าใดก็จะสามารถทำให้เป็นถึงผลประโยชน์การได้เปรียบเสียเปรียบของระดับชั้นต่างๆ ในสังคม ได้เห็นความผูกพันว่าเกี่ยวข้องกับอย่างไรกับระบบการเมืองการปกครอง ซึ่งเป็นผลให้ทัศนคติของกลุ่มบุคคลระดับชั้นนั้นๆ เป็นเช่นนั้น แต่ในการวิจัยนี้จะพิจารณากลุ่มในสังคมโดยกว้างๆ ดังนี้

๑. กลุ่มข้าราชการ

ฝ่ายปกครอง มีนายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน^๑ ตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๔๕๗ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของบุคคลกลุ่มนี้ไว้ อย่างกว้างขวาง ในขอบเขตอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านตามลำดับ นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายอื่นอีกมากมายที่ได้ให้อำนาจแก่บุคคลกลุ่มนี้ แม้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะไม่ได้เป็นข้าราชการตามกฎหมาย แต่ลักษณะของงานที่ปฏิบัติอยู่นั้น ไม่อาจโต้เถียงได้ว่า ถือว่าบทบาทกฎหมายเป็นหลักสำคัญ เช่นเดียวกับข้าราชการ ฉะนั้น ในการวิจัย จึงกำหนดให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อยู่ในกลุ่มของบุคคลที่รับราชการนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม กลุ่มบุคคลกลุ่มนี้น่าจะมีความเข้าใจในการเมืองการปกครองมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น เนื่องจากเป็นกลุ่มของผู้ที่ได้รับมอบหมายอำนาจการปกครองมาจากส่วนกลางให้เป็นแกนนำในการปกครองโดยตรง จึงเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากระบบ จึงน่าที่จะมีทัศนคติในการที่จะรักษาระบบ มากกว่าจะต้องการเปลี่ยนแปลงระบบ

ตำรวจ มีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นเจ้าหน้าที่รักษากฎหมาย^๒ อำนาจจึงมีอยู่อย่างกว้างขวางไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าฝ่ายอำเภอ และยิ่งในระบบสังคมไทย การประพฤติฝ่าฝืนระเบียบกฎหมายมีอยู่เสมอ จึงทำให้ตำรวจมีอำนาจมากขึ้น และในระบบราชการกรมตำรวจ นักการเมืองมีอิทธิพลอยู่มาก ในการดำรงตำแหน่งของข้าราชการตำรวจ ฉะนั้น การมีเส้นสายความผูกพันอยู่กับนักการเมืองพิจารณาแล้ว น่าจะมีมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้อาจจะทำให้ข้าราชการตำรวจบางคนมีผลประโยชน์ร่วมกับนักการเมืองบางคนอยู่มากพอสมควร คราวใดที่ระบบการเมืองให้ประโยชน์

^๑ ร.ต.ท.เสถียร วิชัยลักษณ์, พ.ต.ท.สีบวงส์ วิชัยลักษณ์, พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ (พระนคร : นิติเวช, ๒๔๑๔), หน้า ๔-๕๖.

^๒ พ.ต.อ.ประเสริฐ เกษรมาลา, ตำรวจและสังคม (พระนคร : สิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

กับกลุ่มตำรวจมาก ตำรวจก็ย่อมจะชื่นชมและพยายามปกป้องรักษาระบบนั้น คราวใดระบบการเมืองมุ่งเพ่งเล็งตำรวจไปในแง่ร้าย ตำรวจเป็นกลุ่มที่เสียเปรียบในสังคม ตำรวจก็ย่อมปรารถนาที่จะต่อต้านล้มล้างระบบเดิม

ข้าราชการฝ่ายอื่น ก็ทำนองเดียวกัน จะต้องพิจารณาถึงอำนาจหน้าที่และผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองการปกครองว่าเพียงใด มีความผูกพันกับระบบมากน้อยเพียงใด หากระบบให้ประโยชน์กับข้าราชการฝ่ายนั้นมาก ข้าราชการฝ่ายนั้นก็ย่อมจะมีทัศนคติในการปกป้องรักษาระบบมาก หากระบบทำลายผลประโยชน์ของข้าราชการฝ่ายนั้นมากเท่าใด ทัศนคติในการต่อต้านหรือความต้องการเปลี่ยนแปลงของข้าราชการฝ่ายนั้นย่อมมีมากขึ้น เพียงนั้น

แต่อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจทึกทักเอาว่าผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระบบของการปกครองแบบประชาธิปไตย ในประเทศไทยมากจะมีความคิดทัศนคติที่สนับสนุนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะยังมี เรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะหากผู้นั้นมีผลประโยชน์จากระบบ การทำลายระบบก็เท่ากับเป็นการทำลายสถานภาพที่ได้เปรียบในสังคมของตน

๒. กลุ่มอาชีพที่ไม่ได้รับราชการ

อาชีพพ่อค้าอาจแบ่งออกไปได้เป็น เจ้าของร้านค้า ตัวแทนบริษัท หรือห้างร้าน พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ นายหน้า พ่อค้าคนกลาง เป็นต้น ตามปกติกลุ่มนี้จะปกป้องรักษาระบบที่เปิดโอกาสให้มีการค้าขายได้อย่างเสรีอย่างสังคมไทยปัจจุบัน แต่จะต่อต้านระบบการจัดเก็บภาษีแบบก้าวหน้า ซึ่งทำลายผลประโยชน์ตนมากที่สุด ฉะนั้นหากระบบในขณะนั้นไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการค้าอันเป็นการทำลายความได้เปรียบของบุคคลกลุ่มนี้ก็ เชื่อได้ว่า ทัศนคติของกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้จะสนับสนุนระบอบนั้นอย่างแน่นอน

ผู้รับเหมาก่อสร้าง โดยทั่วไปบุคคลกลุ่มนี้ในท้องถิ่นไทยซึ่งกำลังเร่งรัดการพัฒนา นับว่ามีความใกล้ชิดเกี่ยวข้องกับข้าราชการอยู่มาก ยิ่งท้องถิ่นที่มีการพัฒนาสูง บุคคลกลุ่มนี้ยิ่งมีความผูกพันและมักมีผลประโยชน์ร่วมกับข้าราชการไทยมาก บางครั้งมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงไปถึงข้าราชการผู้ใหญ่ในส่วนกลาง มีการแบ่งปันผลประโยชน์กันเป็นกลุ่มก้อน ฉะนั้นโดยทั่วไปพวกนี้จะได้ประโยชน์จากระบบ จึงน่าที่จะขอรักษาไว้ซึ่งระบอบเดิมที่เป็นลักษณะ

๒๑๖๕๕๕๔๘๐

อำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย เพราะระบบอำนาจนิยมให้อำนาจแก่บุคคลชั้นนำในสังคมมาก

สมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาเทศบาล^๑ กลุ่มนี้เป็นตัวแทนของประชาชนที่เข้ามาร่วมการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้จะเป็นตัวแทนของประชาชนในการเสนอข้อเรียกร้องและความต้องการของประชาชนให้ฝ่ายบริหารนำไปกำหนดแนวทางและนโยบายในทางปฏิบัติแล้ว บุคคลกลุ่มนี้ยังมีอาชีพหลักของตนเองด้วย เช่น อาชีพค้าขาย ชาวนา ผู้รับเหมา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง หากตำแหน่งของสมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาเทศบาลดังกล่าวไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของอาชีพหลักที่มีอยู่ด้วยแล้วย่อมก่อให้เกิดผลในทางก่อให้เกิดการทุจริตต่อตำแหน่งหน้าที่อยู่มาก ซึ่งผู้นั้นอาจจะรวมเอาผลประโยชน์ส่วนรวมมารวมกับผลประโยชน์ส่วนตัวได้ เมื่อเป็นเช่นนี้กลุ่มนี้ย่อมจะได้รับประโยชน์จากระบบ ย่อมจะพยายามรักษาระบบนั้นไว้อย่างเหนียวแน่น หากเมื่อใดมีความรู้สึกที่ตนเองหมดอำนาจ ฝ่ายบริหารมีอำนาจครอบงำสภา ความคิดทัศนคติ ที่ปรารถนาในการเปลี่ยนแปลงระบบก็ย่อมจะตามมา

ลูกเสือชาวบ้าน ก่อตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ที่จะรวบรวมคนไทยทุกกลุ่ม ทุกอาชีพ ไม่จำกัดอายุมาเข้าทำการอบรมให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความสมัครสมานสามัคคี ในกลุ่มคนไทยด้วยกัน ไม่เลือก รวย เพศ และชนชั้นในชุมชน ประธานลูกเสือชาวบ้าน ก็คือลูกเสือชาวบ้านที่ได้รับเลือกจากลูกเสือชาวบ้านแต่ละรุ่น ให้เป็นผู้นำของรุ่น ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเป็นที่รู้จักในชุมชนว่าได้ช่วยเหลือให้ความร่วมมือกับชุมชนดี แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันลูกเสือชาวบ้าน มักจะถูกชักจูงเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองแทบทุกครั้ง เช่น เมื่อคราวมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นต้น^๒ แม้ลูกเสือชาวบ้าน

^๑ หลวงนรกิจบริหาร, คำบรรยายการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๒๐๐-๒๒๒.

^๒ รายงานพิเศษ, "นิรโทษกรรมจำเลยคดี ๖ ตุลาคม", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (๒๔ กันยายน ๒๕๒๑): ๑๓.

จะถูกปลุกขึ้นมาเพื่อสร้างความสามัคคี ระหว่างคนไทยให้มีจุดรวมคือความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่เหตุผลสำคัญของการก่อตั้งลูกเสือชาวบ้านนั้น น่าจะเป็นว่าเพื่อต่อต้านลัทธิการปกครองอื่นที่ต่อต้านสถาบันกษัตริย์นั่นเอง ฉะนั้น บุคคลกลุ่มนี้น่าจะหวังได้ว่ามีความผูกพันอยู่กับระบอบเก่าอยู่มาก จึงมีลักษณะ เป็นกลุ่มก้อน เช่นเดียวกับกองทัพที่พยายามจะรักษาสถานภาพ เดิมของระบอบเก่าและกลุ่มนี้ย่อมจะถูกหล่อหลอมให้มีความผูกพันต่อกลุ่มอยู่มาก บางครั้งขาดเหตุผลวิจารณ์ ฉะนั้นย่อมจะตกอยู่ภายใต้การชักจูงได้ง่าย โดยผู้นำกลุ่ม ซึ่งได้รับประโยชน์จากระบบเดิม เช่นเดียวกับพลทหาร ที่อาจถูกผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือสั่งการให้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของผู้บังคับบัญชานั้น

กลุ่มชาวนาและ เกษตรกร กลุ่มนี้เป็นกลุ่มซึ่งทำการผลิตเพื่อ เลี้ยงตัวเองและชนชั้นปกครอง มักไม่สนใจกับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวและไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของตน ฉะนั้นกลุ่มนี้จึงมักจะถูกครอบงำทางด้านความคิดจากผู้นำท้องถิ่น ซึ่งบางคนอาจเป็นชาวนาด้วยในขณะเดียวกัน เช่น กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน หรือ เป็นสมาชิกสภาจังหวัดด้วยในเวลาเดียวกัน แต่ชาวนาโดยทั่วไป มักจะได้รับอิทธิพลความคิด การเมืองการปกครองจาก พระ เจ้าอาวาส ครู อาจารย์ ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ เพราะชาวนายอมรับความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการของบุคคลเหล่านั้น ทิศนคติทางการเมืองของกลุ่มบุคคลดังกล่าว จึงมักจะถูกชักจูงไปได้ง่ายจากบุคคลเหล่านั้น นอกจากนั้น อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีอยู่ในประเทศไทย ก็ยังมีอยู่ไม่มากนักในการแพร่ความคิด ข้อเท็จจริงให้แก่ประชาชน เพราะสื่อมวลชน เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ มักจะถูกควบคุมโดยรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการนานาประการ เช่น การออกกฎหมายเกี่ยวกับการพิมพ์ที่เปิดโอกาสให้สามารถตีความได้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์ในการจำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ฉะนั้น เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในเมืองไทย จึงถูกจำกัดและปรากฏว่าเท่าที่เป็นมา วิทยุ โทรทัศน์ เป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองของผู้ปกครองไทย ในการรัฐประหารแต่ละครั้ง ผู้นำการรัฐประหารหรือ

^๑ จูไรรัตน์ จันทร์ธำรง, "สังคมชาวนา" วารสารสังคมศาสตร์ ๓ (กรกฎาคม ๒๕๑๔) : ๑-๖.

ยึดอำนาจการปกครอง จำต้องยึดสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ไว้แทบทุกครั้ง และเมื่อทำการยึดไว้ได้ทั้งหมดก็มักจะประสบความสำเร็จแทบทุกครั้ง

พระภิกษุ เราต้องยอมรับว่าในท้องถิ่นชนบทนั้น อิทธิพลของศาสนาพุทธในประเทศไทยมีอยู่มาก ประชาชนยอมรับสถาบันนี้ สืบเนื่องมาเป็นเวลานาน และคหบดีชาวบ้านคนไทยก็ยังฝังใจอยู่กับวัดตลอดมา แม้บางครั้งจะพบการประพฤติปฏิบัติตนของภิกษุบางองค์แหวกแนวออกไปจากพระภิกษุโดยทั่วไป^๑ แต่คนไทยซึ่งเป็นชาวชนบทโดยทั่วไป ก็ไม่ได้สนใจกับความไม่ถูกต้องเหล่านั้นเท่าใดนัก ยิ่งเคารพนับถือ เลื่อมใสพระภิกษุ โดยไม่คิดต่อต้านอยู่ตลอดมา จะเห็นได้จากเมื่อบุตรชายมีอายุถึงวัยอุปสมบทแล้ว บิดามารดามักจะ เชื้อว เชื้อยให้บวชเป็นพระภิกษุ เพื่อ "พ่อแม่จะได้เห็นชายผ้าเหลืองก่อนตาย" เป็นต้น

ปัจจุบัน แม้จะยอมรับว่าฝ่ายอาณาจักรมีอิทธิพลอยู่เหนือศาสนจักร แต่ต้องยอมรับว่าประชาชนไม่ว่าชาวชนบทหรือในเมืองยังมีความเคารพ เลื่อมใส เชื่อถือภิกษุสงฆ์อยู่อย่างมาก และบางแห่งยังถือเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของชุมชนอีกด้วย แม้ปัจจุบันภิกษุก็ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องทางโลกมากยิ่งขึ้น บางองค์เป็นพระนักพัฒนาสร้างความสำเร็จให้กับชุมชน เช่น ก่อสร้างโรงเรียน สถานีตำรวจ ถนนหนทาง บ่อน้ำ เป็นต้น ซึ่งก็มักจะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายไม่ว่าเอกชนหรือฝ่ายราชการ อันเป็นลักษณะของความถ้อยทีถ้อยอาศัยกันอยู่มาก เช่น เจ้าอาวาสอาจขอยืมรถแทรกเตอร์ของทางราชการไปขนอิฐ หิน ดิน ทราย เพื่อบูรณะซ่อมแซมวัด ฝ่ายราชการก็ไม่อาจเฉยเมยได้ หากเจ้าอาวาสผู้นั้น เป็นที่เคารพเลื่อมใสจากราษฎรมาก เพราะอาจเป็นผลเสียต่อการปกครอง เจ้าอาวาสซึ่งได้รับผลประโยชน์จากทางราชการก็ย่อมจะมีความสำนึกในความช่วยเหลือเหล่านั้น แม้จะมีผู้ให้ร้ายกล่าวหาเจ้าหน้าที่ของทางราชการอย่างไร ก็อาจทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสีย เป็นต้น

เท่าที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า การแบ่งกลุ่มอาชีพดังที่ใช้ในการวิจัย เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ถึงทัศนคติบุคคลนั้นยังอาจแบ่งย่อยออกไปได้อีกมากมาย หากจะทำการวิจัยให้ลึกซึ้งลงไป ในการวิจัยครั้งต่อไปในหัวข้อนี้ ก็ควรที่จะแบ่งย่อยลงไปให้มากที่สุด เท่าที่จะมากได้

^๑ รถเกื่อนวอลโว่ "อาชญากรรมหรือการเมือง" สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

บุคคลชั้นนำ

ในสังคมทุกๆ สังคมจะมีบุคคลอยู่ ๓ พวก พวกแรกเป็นพวกคนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มในด้านต่างๆ เช่น ในทางการเมือง วัฒนธรรม ศิลปวิทยาการและในทางเศรษฐกิจ "คนพวกนี้เราเรียกว่า "ชนชั้นนำ" หรือ Elite ส่วนคนพวกหลังได้แก่ ชนกลุ่มใหญ่หรือมวลชนโดยทั่วไป ซึ่งจะเป็นผู้ตามคนพวกแรกในด้านต่างๆ"^๑

แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ เป็นการยากที่จะวางกฎเกณฑ์ (criteria) ให้นายตัวมาเป็นมาตรฐาน ในการแยกกลุ่มระหว่างชนกลุ่มน้อยที่เรียกว่าบุคคลชั้นนำ หรือชนชั้นนำ และชนกลุ่มใหญ่หรือมวลชนโดยทั่วไป ดังที่สกินเนอร์ (Skinner) ให้ความเห็นว่า

บางทีอาจจะไม่มีคำนิยามใดที่สามารถจะแบ่ง เขตประ เภทของบุคคลชั้นนำและบุคคลที่ไม่ใช่บุคคลชั้นนำได้อย่างแน่นอน เพราะในสังคมส่วนมากนั้น การแบ่งคุณค่าเป็นเรื่องของการจัดระดับที่แตกต่างกันที่ละเอียดละน้อย บุคคลชั้นนำนั้นเราไม่สามารถจะแยกให้ออกจากผู้อื่น หรือการจะแยกหัวหน้าออกจากผู้ที่ทำตามในสังคมนั้น มักจะกระทำอย่างเด็ดขาดไม่มีใครได้ หัวหน้ากลุ่มในสังคมใดก็ตาม จะกำหนดได้โดยเริ่มพิจารณาจากจุดสุดยอดข้างบนแล้วก็เลื่อนลงมาโดยขีดแบ่งเส้น เอาตามที่ตั้งคิดว่าถ้าต่ำกว่าเส้นนั้น ก็จะถือว่าเป็นบุคคลที่มีใช่เป็นบุคคลชั้นนำคือ เป็นผู้ทำตาม ^๒

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๖๕.

^๒ G. William Skinner, Leadership and Power in the Chinese Community in Thailand (Ithaca : University Press, 1958), p.89.

บุคคลในสังคมนั้น หากไม่มีลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏให้เห็นออกมา ก็เป็นการยากที่เราจะสามารถแยกออกมาจากกลุ่มบุคคลในสังคมได้ ฉะนั้นโดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นบุคคลชั้นนำของสังคมหนึ่งสังคมใดนั้น ลักษณะที่นำจะเห็นได้เด่นชัดที่สุด ก็คือ ชื่อเสียง ในการมีอำนาจของบุคคลนั้น อย่างที่อาร์โนล โรส ได้กล่าวไว้ว่า "เราควรจะตระหนักว่าชื่อเสียงในการมีอำนาจนั้นเป็นตัวแปรที่เด่นชัดในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะชื่อเสียงนั้นมิได้เป็นเป้าหมายในตัวเอง หากแต่เป็นเครื่องชี้ถึงความสำเร็จของบุคคลได้"^๑

ฉะนั้น ลักษณะของบุคคลชั้นนำที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ เป็นผู้ที่มีอำนาจ จักรกฤษณ์ ได้ให้ความหมายของอำนาจว่า "อำนาจ" หมายถึง ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของผู้อื่น หรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมาอิทธิพลเหนือพฤติกรรมตน"^๒

ปัญหาที่สำคัญในการวิจัยนี้ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดตัวผู้นำ หากจะจำกัดวงของบุคคลชั้นนำหรือผู้นำลงมาให้แคบ เข้าเพียงบุคคลชั้นนำทางการเมือง อาจจะทำให้มองเห็นเด่นชัดขึ้น ว่าบุคคลชั้นนำทางการเมืองนั้นเกี่ยวข้องกับอำนาจ กล่าวคือ บุคคลชั้นนำทางการเมืองนั้นมักจะมีลักษณะของการแสวงหาอำนาจ เมื่อได้อำนาจแล้วก็ย่อมจะรักษาอำนาจและพยายามสืบต่ออำนาจนั้น ให้นานที่สุด ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือบุคคลชั้นนำระดับรัฐบาลหรือระดับท้องถิ่นก็ตามแต่อย่างไรก็ตามปัญหาที่เข้ามาพัวพันกับการกำหนดตัวผู้นำทางการเมืองก็มีอยู่หลายประการ อย่างเช่นปัญหาประเภทหรือกลุ่มต่างๆ ของผู้นำในสังคมที่สลับซับซ้อนและกำลังเปลี่ยนแปลง ย่อมจะมีการขัดแย้งชิงอิทธิพลและอำนาจกันโดยแบ่งเป็นฝ่ายหลายกลุ่ม แม้จะทราบว่าคุณสมบัติมีอิทธิพล แต่ก็ไม่อาจแน่ใจได้ว่าคนกลุ่มนั้นจะมีอิทธิพลมีบทบาทมีอำนาจได้นานเท่าใด หากเกิดการเปลี่ยนแปลงผู้นำใหม่ อาจมีผลให้การศึกษาผู้นำชุดเก่า ไม่ช่วย

^๑ Arnold M Rose, The Power Structure : Political Process in American Society (New York : Oxford University Press, 1967), p.261.

^๒ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ โครงสร้างแห่งอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย (นครหลวงกรุง เทพนบุรี : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์) หน้า ๒๘.

ให้เข้าใจและทำนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอนาคตได้ และหากเป็นการศึกษาผู้นำหรือบุคคลชั้นนำเพียงกลุ่มอาชีพใด หรือกลุ่มผู้มีอำนาจในปัจจุบันเพียงกลุ่มเดียวก็อาจพลังพลาดได้มากเพราะในสังคมสมัยใหม่มักปรากฏว่ามีผู้นำทางการเมืองหลายกลุ่ม และแต่ละกลุ่มก็มีอิทธิพลในทุกๆ เรื่อง

วิธีการชี้ตัวว่าใครเป็นผู้นำทางการเมืองหรือบุคคลชั้นนำในสังคมนั้น มีวิธีการอยู่หลายวิธี แล้วแต่จะใช้วิธีการใดเป็นเกณฑ์ในการพิจารณามาศึกษา ปรชญา เวสารัชช ได้รวบรวมไว้พอสรุปวิธีการได้ย่อๆ ดังนี้ ^๑

๑. ดูจากตำแหน่งทางการเมือง (positional approach) การชี้ตัวผู้นำโดยดูจากตำแหน่งทางการเมืองนี้เป็นวิธีที่ง่ายและนิยมใช้กันมากที่สุด วิธีนี้ถือกันว่าสังคมแยกออกเป็นสถาบัน องค์การ หน่วยงาน รัฐวิสาหกิจ ซึ่งแต่ละกลุ่ม (หรือโครงสร้างของสังคม) เหล่านี้มีความสำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศ เพราะฉะนั้นผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงในโครงสร้างทางสังคมเหล่านี้ ก็น่าจะถือว่าเป็นผู้นำทางการเมือง หากโครงสร้าง เช่นว่า เกี่ยวข้องกับการแจกแจงทรัพยากรในสังคมหรืออิทธิพลอำนาจ หรือการตัดสินใจทางการเมือง

ลาสเวลล์ ^๒ เอง ก็มีความเห็นดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ลาสเวลล์ กล่าวว่า การแสวงหาผู้นำทางการเมือง อาจเริ่มต้นจากสิ่งที่รู้จักกันดีแล้ว ก็คือ ตัวรัฐบาล เพราะเราไม่สามารถทราบใคร เป็นผู้กำหนดนโยบายที่แท้จริง การเอารัฐบาลเป็นจุดเริ่มต้นก็น่าจะเหมาะสมดี

^๑ ปรชญา เวสารัชช, "การศึกษาผู้นำทางการเมืองและเทคนิคบางประการในการชี้บ่งตัวผู้นำ, "รัฐศาสตร์สาร, ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๒๑), หน้า ๑๓-๒๒.

^๒ Harold D. Lasswell, The Comparative Study of Elite, in World Revolutionary Elites : Studies in Coercive Ideological Movement, ed. Harold D. Lasswell and Daniel Learner (Cambridge : MIT. Press, 1965), p.4.

จากการศึกษาของ ลิขิต ธีรเวคิน^๑ ลิขิตได้ถือเอาผู้นำในระบบราชการ คือ ข้าราชการระดับ ซี ๕ ขึ้นไป

เอมเมอร์สัน^๒ เห็นว่าผู้นำอินโดนีเซีย ในปี ๑๙๖๔ หมายถึงสมาชิกระดับสูง ของราชการส่วนกลาง และสมาชิกรัฐสภาแห่งชาติ แต่ไม่นับรัฐมนตรี และ สมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร เพราะแม้จะเป็นผู้นำแต่บุคคลเหล่านี้เข้าพบยาก ไม่มีเวลาให้สัมภาษณ์และ อาจมีข้อจำกัดในเรื่องข้อเท็จจริง อาจไม่ได้ข้อเท็จจริงถูกต้อง

นักวิชาการหลายคน^๓ ศึกษาผู้นำของอินเดียนตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และ ต้นศตวรรษที่ ๒๐ ระบุว่า ผู้นำของอินเดียนได้แก่ สมาชิกรัฐสภาแห่งชาติ และพิจารณาพื้นฐาน ทางเศรษฐกิจสังคม เช่น อายุ อาชีพ การศึกษา ภาษา ศาสนา และอุดมการณ์ตลอดจนสภาพ- การณ์แวดล้อมที่ส่งเสริมผู้สมัครรับเลือกตั้ง เป็นผู้แทน

อัคคาไว^๔ ถือเอารัฐมนตรีในกระทรวงต่างๆ ของอียิปต์เป็นผู้นำทางการเมือง และได้ศึกษาโดยดูจากประวัติของรัฐมนตรีจำนวน ๑๘๗ คน (จากเดือนกันยายน ๑๙๕๒) และ

---

^๑ Likhit Dhiravegin, Political Attitude of the Bureaucratic Elite and Modernization in Thailand (Bangkok : Thai Watana Panich, Co., Ltd., 1973), p.67-68.

^๒ Donald K. Emmerson, Indonesia's Elite : Political Culture and Cultural Politics (Ithaca, New York : Cornell University Press, 1976), P.116-125.

^๓ Edmund Leach and S.N.Mukherjee, eds, Elites in South Asia (Cambridge : Cambridge University Press, 1970).

^๔ Shahrouah Akhavi "Egypt : Neo-Potrimoniel Elite", in Frank Tachau, ed, Political Elites and Political Development in middle East (Cambridge, Mass : Schunkmon. Publishing Co, 1975), p.92.

ระบุดำเนินการเปลี่ยนแปลงการเมือง เข้าสู่ระบบทหารว่าหมายถึง กลุ่มนายทหารอิสระ (free officers) ซึ่งมี ๑๑ คน ประกอบเป็นสถาบันวิชาการปฏิวัติ นำโดย นิสเซอร์ การศึกษา ผู้นำทางการเมือง โดยพิจารณาเฉพาะตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงอย่างตำแหน่งรัฐมนตรี สมาชิกรัฐสภา ตุลาการ นั้นไม่อาจถือได้ว่าถูกต้องนัก เพราะเป็นการตีความเอาว่าตำแหน่งกับอำนาจมาควบคู่กัน ซึ่งความเป็นจริงผู้มีอิทธิพลมีอำนาจในการตัดสินใจแท้จริงและ เป็นผู้บงการอยู่หลังฉากอาจไม่มีตำแหน่งทางการเมืองก็ได้

๒. ดูจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม การศึกษาในแง่นี้ ถือเอาองค์ประกอบทางสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมเป็นสำคัญ พิจารณาว่าผู้นำเกิดจากองค์ประกอบแวดล้อมบางประการจากองค์ประกอบดังกล่าว โดยมีกลุ่มเป็นกลุ่มมากกว่าบุคคล และมักจะเป็นการศึกษาจากอดีต ในสังคมที่ไม่ซับซ้อน อย่างเช่น สังคมในอาณาจักรโรมัน ราวมาเนียในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ หรือ หรือ หลังปฏิวัติในตุรกี ปี ค.ศ. ๑๙๐๘ ซึ่งมีการจัดโครงสร้างสังคมไว้ค่อนข้างแน่นอน ว่าใครเป็นบุคคลชั้นนำ เช่น สังคมเกาหลีสมัยราชวงศ์ ปี (ค.ศ. ๑๓๙๒-๑๙๑๐) เป็นสังคมที่มีโครงสร้างการบังคับบัญชาชัดเจนหันกันลงไป มีกลุ่มผู้นำปกครอง เรียกว่า ยังบัน (yangban) คนที่อยู่ในกลุ่มนี้เป็นผู้ที่สืบทอดสกุลมาจากผู้นำที่มีที่ดิน มีการศึกษาสูง และมีตำแหน่งทางการเมืองในสังคมสมัยนั้น เศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรมไม่มีชนชั้นกลางที่ขึ้นมาท้าทายอำนาจของพวกอภิชน ที่เรียกว่า ยังบัน ได้ จึงทำให้สามารถเห็นตัวผู้นำได้ง่ายขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามวิธีการนี้มีข้อจำกัด คือใช้ได้กับสังคมเล็กที่มีการยึดมั่นในจารีตประเพณีแน่นแฟ้น ใช้กับสังคมใหญ่ที่ซับซ้อนไม่ได้ แต่ก็ช่วยให้สะดวกในการค้นหาตัวผู้นำทางการเมืองแต่ไม่ใช่วิธีการชี้ตัวผู้นำที่เชื่อถือได้

๓. ดูจากชื่อเสียงของบุคคลในสังคม วินเซนต์^๑ ใช้วิธีการสอบถามคนในสังคมแอฟริกา โดยให้ผู้ที่ได้รับสัมภาษณ์ตอบว่า ใครที่เขาคิดว่าเป็นผู้นำ ซึ่งวิธีการนี้เรียกว่าเทคนิคในการชี้ตัวผู้นำ โดยดูจากชื่อเสียง (reputational techniques) ซึ่งถ้าควบคุมไม่ดี ก็มีปัญหา เพราะผู้ตอบมักจะเหมาเอาคนโน้นคนนี้เป็นผู้นำ ทั้งๆ ที่ คนที่ได้รับการกล่าวขวัญอยู่เสมอ นั้นไม่มีอำนาจหรือมีส่วนมีเสียงทางการเมืองอย่างแท้จริงก็ได้

การวิจัยตัวโดยอาศัยชื่อเสียงนี้ เป็นวิธีการหลบเลี่ยงปัญหาที่วิธีการระบุตำแหน่งเผชิญ เพราะปรากฏว่ามีหลายกรณีที่มีผู้ไม่มีตำแหน่งเลยกลับมีบทบาททางการเมืองอย่างสำคัญแม้วิธีการนี้จะมีวิธีการรัดกุมแน่นอนพอสมควร แต่ก็นำไปใช้ยาก เพราะต้องระมัดระวังทุกขั้นตอน และวิธีการก็ซับซ้อน เสียเวลา เสียค่าใช้จ่ายมาก จึงไม่ค่อยนิยมกันมากนัก

วิธีการที่น่าสนใจมากที่สุดคือวิธีการของ โซนิส^๒ โซนิส ได้นิยามผู้นำทางการเมืองว่าหมายถึง "คนที่ใช้และมีอำนาจทางการเมืองมากกว่าคนอื่น ๆ ในสังคม อำนาจทางการเมืองนั้น เกี่ยวกับการแจกแจงค่านิยมที่หายากในระบบการเมือง

การศึกษาตามแนวทางดังกล่าว โซนิส เริ่มด้วยการจัดทำรายชื่อ "ผู้นำทั่วไป" ที่คิดว่าน่าจะมีความสำคัญทางการเมือง โดยเลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งสูงในการรัฐบาล ตลอดจนคนที่มีชื่อเสียงโด่งดังในด้านต่างๆ (ค้นจากสมุดรายนามประจำปี ของหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ระเบียบ ทะเบียนประวัติ และอื่นๆ ตลอดจนสัมภาษณ์คนบางคน

---

^๑ Joan Vincent, African Elite : The Big Men of a small Town (New York : Columbia University Press, 1971)

^๒ Marvin Zonis, The Political Elite of Iran (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1971)

เพื่อหารายชื่อ) เช่น แพทย์ ผู้นำฝ่ายค้าน คนในราชวงศ์ ผู้นำเผ่าต่างๆ เป็นต้น จากการ
เลือกกวาดด้วยวิธีนี้ ก็ได้รายชื่อบุคคล จำนวน ๓,๑๐๐ คน ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นผู้นำของ
ประเทศ แล้วนำรายชื่อมาพิมพ์ใส่บัตร โดยมีรายละเอียดของแต่ละคนประกอบด้วย

จากนั้น จึงตั้งกรรมการคัดเลือกใครเป็นผู้นำขึ้นมาชุดหนึ่ง กรรมการชุดนี้เลือกจาก
บุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางการเมืองอิหร่าน เป็นคนมีชื่อเสียง เป็นที่รับรู้ว่าเป็นชื่อตรง เทียงธรรม
ไม่อคติ และเป็นผู้ที่ยินดีสละเวลามาคัดเลือกผู้นำ (ใช้เวลาคัดเลือกจัดลำดับผู้นำประมาณ
๔๐ ชั่วโมง) ตลอดจนเป็นตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในสังคม

กรรมการชุดนี้มี ๑๐ คน ประกอบด้วย เจ้าของหนังสือพิมพ์ บรรณาธิการนิตยสาร
สมาชิกคณะกรรมการแนวร่วมแห่งชาติ ศาสตราจารย์ทางกฎหมาย ศาสตราจารย์ทางรัฐ-
ศาสตร์ อดีตนายกรัฐมนตรีนิกหนังสือพิมพ์ ปลัดกระทรวง นายธนาคาร นักการทูต(ชาวต่าง
ประเทศ) บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เชี่ยวชาญและติดตามการเมืองของ อิหร่าน เป็นอย่างดี
การเลือกผู้นำที่ได้รับคำแนะนำในการจัดลำดับว่าใครในบรรดา "ผู้นำทั่วไป" ๓,๑๐๐ คน ที่
เห็นว่าเป็นผู้นำจริงๆ โดยให้กรรมการแต่ละคนให้คะแนนผู้นำทั่วไปทุกคน ดังนี้

ให้ ๒ คะแนน แก่ผู้มีอำนาจทางการเมืองมาก

ให้ ๑ คะแนน แก่ผู้มีอำนาจทางการเมือง

ให้ ๑ คะแนน ในกรณีที่ไม่ว่าง คนๆ นั้น มีอำนาจการเมืองหรือไม่

ให้ ๐ กรณีที่ไม่ว่างักตัวบุคคลนั้น

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระบุตัวบุคคลชั้นนำโดยใช้วิธีการดูจากตำแหน่งที่เป็นทางการ
และดูจากชื่อเสียงของบุคคลในสังคมประกอบกัน เป็นข้อพิจารณา โดยผู้วิจัยได้ทำการพิจารณา
ประกอบกับประวัติของบุคคลชั้นนำ ซึ่งปรากฏในแบบสอบถามที่ไค้กลับคืนมา เป็นข้อวินิจฉัยว่า
บุคคลใดควรถือได้ว่าเป็นผู้นำ ซึ่งก็สามารถเปรียบเทียบและจัดลำดับว่าใคร เป็นผู้นำจริงๆ
ได้เช่นเดียวกัน บุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรีที่ได้มานี้เป็นบุคคลชั้นนำโดยทั่วไป มิใช่เป็นบุคคล
ชั้นนำด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ แต่บุคคลชั้นนำบางคนอาจเป็นทั้งบุคคลชั้นนำทางการเมืองและ
สังคมได้ในขณะเดียวกัน

บุคคลชั้นนำของไทย

จากการวิจัย ลักษณะบทบาทของการมีอำนาจของบุคคลชั้นนำท้องถิ่นไทย จักรกฤษณ์ ได้ตั้งหลักเกณฑ์ ในการบ่งบอกตัวบุคคลชั้นนำแยกออกมา ในหนังสือ ชื่อ บุคคลชั้นนำโครงสร้างแห่งอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย ดังนี้^๑

๑. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าเขาได้ใช้อำนาจของเขาต่อผู้อื่น ในกรณีเรื่องสำคัญของชุมชน กล่าวคือ การตัดสินใจหรือการกระทำขั้นสุดท้ายนั้น เป็นเป็นไปตามที่เขาต้องการ

๒. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าเขามีชื่อเสียงในการที่จะสามารถเป็นผู้รวบรวมกลุ่มคนขึ้นมา หรือเป็นหัวหน้างานของชุมชน โดยเฉพาะงานกุศล และด้วยเหตุนี้จึงถือว่า เขามีความสามารถในการจูงใจ บุคคลชั้นนำและบุคคลอื่นให้เขามาร่วมทำงานกับเขาในงานที่เขากำลังกระทำอยู่

๓. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าเขาผู้นั้นเกี่ยวข้องกับการสร้างโครงการสำคัญให้สำเร็จขึ้นมา ในกรณีที่เขาอาจจะเป็นผู้ที่ตัดสินใจให้เกิดขึ้นในที่สุดหรือไม่ก็ตาม แต่ในสายตาของเขาเอง เขาเห็นว่าตัวเขาเองมีส่วนสำคัญมาก

๔. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าเขาได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่ง หรือเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงว่าเป็นหัวหน้าคนสำคัญทางการเมือง

๕. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าบุคคลสำคัญอื่นๆ หรือประชาชนทั่วไปรับฟัง หรือทำตามความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะของเขา ซึ่งมีอยู่หลายประการ อาทิ การได้รับความยอมรับนับถือความเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจ หรือใกล้ชิดกับเรื่องราวที่ผู้อื่นต้องการทราบ หรือการที่ผู้อื่นสำนึกในบุญคุณ

๖. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าการบริจาคเงินของเขาทำให้การริเริ่มทำงานใดๆ ในชุมชน ได้รับผลสำเร็จ

^๑ จักรกฤษณ์ นรมิตินตุงการ, บุคคลชั้นนำโครงสร้างแห่งอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย, หน้า ๒๔-๓๐.

๗. บุคคลจะมีอำนาจ หากผู้นั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลกลางอย่างแข็งแรง ไม่ว่าจะจากทางราชการ หรือนอกสายงานก็ตาม ทำให้อำนาจที่บุคคลเหล่านั้นมีอยู่เต็ม มีน้ำหนักมากขึ้น

๘. บุคคลจะมีอำนาจ หากว่าเขาดำรงตำแหน่งสำคัญ

นักวิชาการของไทยหลายท่านที่สนใจเกี่ยวกับ เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองไทย
 ความเห็นที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละประเทศยกย่องบุคคลไม่เหมือนกัน และจากการได้ทำการศึกษา วิเคราะห์วิจัย ค่านิยมของคนไทย ที่มีต่อบุคคลชั้นนำของไทยเพื่อให้ทราบว่าคนไทยนิยมยกย่อง บุคคลชั้นนำที่มีลักษณะอย่างไรนั้น จากข้อเขียนของ กมล สมวิเชียร ในหนังสือ ประชาธิปไตยกับสังคมไทย ได้กล่าวไว้ว่า^๑

ผู้มีอำนาจควรแก่การเป็นผู้นำในค่านิยมของคนไทย อาจจะกล่าวได้ว่าเป็น "ผู้มีบารมี" ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจอยู่หลายประการ

ประการแรก ผู้มีบารมีมักจะได้แก่ผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่ในราชการสูง หรือมีความใกล้ชิดกับผู้มีตำแหน่งหน้าที่สูง เช่น เป็นเพื่อนหรือคนสนิท ของคนเหล่านั้น

ประการที่สอง ผู้มีบารมีจะต้องมีบริวารมาก บริวารในที่นี้อาจจะได้แก่ญาติ พี่น้อง ลูกศิษย์ หรือ ผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า บุคคลบางคนแม้จะมีตำแหน่งหน้าที่สูง แต่ไม่มีสมุนบริวารจะเป็นคนรับบารมี หรือถ้ามีบ้างก็น้อยมาก และบุคคลบางคนอยู่ในฐานะที่จะมีบารมีได้มาก โดยจากตำแหน่งหน้าที่ราชการ (หรือไม่ใช่รับราชการ) ของคนเหล่านั้น เช่น ผู้บัญชาการกองทัพอธิปัตย์ ผู้จัดการ หรืออธิการบดีมหาวิทยาลัย เป็นต้น

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๖๒-๖๓.

ประการที่สาม ผู้มีบารมีจะต้องเป็นต้นไม้ที่เป็น "ร่มเงาปกป้อง" บุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและสมุนบริวารได้ นักวิชาการบางท่านมีทัศนะว่า แต่ก่อนมาการ เป็นคนมีบารมีจะต้อง เป็นบุคคลที่ช่วยเหลือ เกื้อกูลคนอื่นๆ ซึ่งเข้ามาขอความช่วยเหลือ คือไม่เพียงแต่เป็นผู้พิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของบริวารจากคนภายนอก และจากกันและกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่านักเลงเจ้าถิ่น ในสมัยก่อนและแม้ปัจจุบัน เป็นบุคคลที่มีบารมี เพราะสามารถให้การคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของคนในละแวกนั้นๆ ซึ่งแม้แต่รัฐบาลกลางก็ยอมรับอิทธิพลและบทบาทของบุคคลดังกล่าว เช่นในการเก็บส่วยสาอากร และในการปกครองท้องถิ่น ชนบทที่ห่างไกล เป็นต้น

ประการที่สี่ ผู้มีบารมีมักจะเป็นคนประเภท "Man of Action" คือเป็นผู้ทำ(มากกว่าพูด) กล่าวคือ จะต้องเป็นคนเข้าไปแก้ไขปัญหาในขณะที่ยังคนอื่นอยู่เฉย ซึ่งบ่อยครั้งมักจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งชาวบ้านหรือคนทั่วไปมองไม่เห็นได้ แต่บางครั้งบุคคลประเภทนี้จะเป็น Innovator คือ เป็นผู้คิดริเริ่มในด้านต่างๆ และมองถึงการแก้ปัญหาในอนาคตด้วย แต่ระหว่างนักพูดกับนักทำแล้ว คนไทยมักจะนิยมบุคคลประเภทหลังมากกว่า

ประการสุดท้าย ผู้มีบารมีจะต้องมีความโอบอ้อมอารีต่อบริวารและคนรู้จัก ซึ่งหมายความว่า บุคคลผู้นั้นจะต้องอยู่ในฐานะที่สามารถเลี้ยงดูแจกข้าวของ เงินทอง แก่คนใกล้ชิด และผู้อื่นได้ ใครไม่ทำเช่นนั้นมักจะถูกหาว่าเห็นแก่ตัว และไม่น่าคบถือ สู้บุคคลประเภทแรกไม่ได้ ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีวิธีหาสิ่งของ เงินทองมาแจกจ่ายด้วยวิธีใดก็ตาม

เนื่องจากการวิจัยนี้ กระทบการวิจัยเฉพาะบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อทราบทัศนคติทางการเมืองการปกครองของบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี ในการชี้ ระบุบุคคลชั้นนำของจังหวัดสิงห์บุรี ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการ ๒ วิธี

วิธีการแรก ดูจากชื่อเสียงของบุคคลในจังหวัดสิงห์บุรี ตามวิธีการของวินเซนต์ ซึ่งอาจจะมี พ่อค้า คณบดี นายแพทย์ ทนายความที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

วิธีการที่สอง ดูจากตำแหน่งทางการ (positional approach) เช่น ตำแหน่ง นายอำเภอ สารวัตรใหญ่ เทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด กำนัน เจ้า-อาวาสวัด ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ประธานลูกเสือชาวบ้าน ประธานกลุ่มอาชีพ เป็นต้น

เมื่อได้ดำเนินการทั้งสองวิธีแล้ว จะพิจารณาคัดเลือกบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี ให้เหลือเพียง ๑๕๐ คน (โดยวิธีการจับฉลาก) รายละเอียดโปรดพิจารณา บทที่ ๓ ระเบียบวิธีในการวิจัย

แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยวิธีการพิจารณา ๒ วิธีดังกล่าวแล้ว สามารถที่จะหาบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี ได้เกินกว่า ๑๕๐ คน แต่เนื่องจากเป้าหมายของการวิจัยนี้ กำหนดบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรีเพียง ๑๕๐ คน เท่านั้น หากจะมีการวิจัยโดยใช้ประชากรมากกว่านี้ ในการวิจัยคราวต่อไปก็อาจทำได้ เมื่อมีเวลา มีเงินทุนในการวิจัย และมีเครื่องมือในการวิจัยเพียงพอ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วัฒนธรรมทางการเมือง

คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" นี้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายอย่าง ลูเซียนพาย (Lucian W. Pye) ได้ให้ความหมายว่า

วัฒนธรรมทางการเมือง คือ กลุ่มของทัศนคติ ความเชื่อ และความรู้สึก ซึ่งก่อให้เกิดระเบียบและความหมายแก่กระบวนการทางการเมือง ทั้งยังช่วยก่อรากฐานของสมมุติฐานและข้อบังคับซึ่งควบคุมพฤติกรรมในระบบการเมือง เป็นตัวครอบคลุมทั้งความคิดทางการเมืองและบรรทัดฐานที่ก่อให้เกิดรัฐบาล ดังนั้น วัฒนธรรมทางการเมือง จึงเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงการรวมตัวของมิตทางการเมือง ค่านิยมจิตวิทยาและความคิด^๑

วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง กลุ่ม(set) ของความเชื่อ และทัศนคติร่วมกันอันเกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นในระบบการเมืองนั้นๆ ในแง่ที่ว่าจะต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันในชั้นมูลฐาน และการเล็งเห็นที่เหมือนกัน ตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้องกัน อากาที่ได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ สรร้อย่างเดียวกัน^๒

อัลมอนต์ และเวอร์บา (Almond and Verba) กล่าวถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในหนังสือ The Civic Culture ว่า "วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึง การรับรู้ของการเมืองและทัศนคติต่างๆ ที่มีต่อส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบการเมือง หรือทั้งระบบการเมือง ซึ่งทัศนคติเหล่านี้จะมีผลต่อบทบาทของแต่ละบุคคลในระบบการเมืองนั้นๆ"^๓

^๑ Lucian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little, Brown and Company, 1966), pp.37-38.

^๒ Jorol B. Manheim, The Politics Within (Englewood, New Jersey : Princeton-Hall, Inc, 1975), p.30.

^๓ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little, Brown and Company, 1965), p.12.

ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมือง จึง เป็นความรู้ความเข้าใจและความสำนึกทาง การเมืองที่สมาชิกของสังคมใดสังคมหนึ่ง มีต่อระบบการ เมืองการปกครองของเขา เช่น มีความรู้ ความเข้าใจว่า สังคมหรือประเทศของเขานั้น มีรูปการปกครองแบบไหน มี หน่วยงานเมืองค์กระอะไรที่เกี่ยวข้องบ้าง ตัวเขาเองมีบทบาทสิทธิและหน้าที่ ในกระบวนการทางการเมือง การปกครองอย่างไรบ้าง เขามีความรู้สึกพอใจอย่างไรหรือไม่ต่อ ระบบการ เมืองการปกครองที่เป็นอยู่ ดังนั้นพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลจะเป็นไป ในลักษณะใดก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองที่เขาผู้นั้นเอง

นอกจากนั้น อัลมอนด์และเพาเวลล์ จูเนียร์ (Almond and Powell Jr) ได้ให้ความหมาย "วัฒนธรรมทางการเมือง" ว่าเป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่คนแต่ละ คนได้รับ ซึ่งจะทำให้การกระทำของคนแต่ละคนนั้นมีความหมาย ซึ่งแยกเป็นองค์ประ- กอบดังนี้

๑. ทักษะทางพุทธิปัญญา (Cognitive Orientations) ได้แก่ ความรู้สึกถึงวัตถุประสงค์ทางการเมืองและความเชื่อทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกที่ ถูกต้องหรือไม่)

๒. ทักษะด้านความรู้สึก (Affective Orientations) อันได้แก่ ความรู้สึกต่างๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่มีต่อ ส่วนรวม ความรู้สึกเห็นต่างทางสังคมและการเมือง ความรู้สึกไม่สนใจในดีต่อระบบหรือ องค์การทางการเมืองนั้นๆ แล้ว

๓. ทักษะด้านความเห็น (Evaluative Orientations) ได้แก่ ความคิดเห็นต่างๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว มักจะเป็นการเอาค่านิยม เข้าไว้ที่วัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือ เหตุการณ์ทางการเมืองใดๆ^๑

---

^๑ Gabriel A Almond and G. Bingham Powell, Jr, Comparative Politics : A Developmental Approach (Boston, Little Brown Et Co., 1966), p.50.

กมล สมวิเชียร ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองเพิ่มเติมว่า
ในที่สุดแล้ว การศึกษา "ระบบการเมือง" น่าจะหันมาให้ความสนใจ
สนใจตัวบุคคลแต่ละคนมากขึ้น หากเราสามารถเข้าใจ ความรู้ (Cog-
nitive Orientations) ความรู้สึก (Affective Orientations)
และความเห็น (Evaluative Orientations) ที่มนุษย์ในระบบการ
เมืองใด มีต่อระบบการเมืองนั้นแล้ว เราก็จะสามารถเข้าใจการเมือง
ในประเทศนั้นได้ใกล้เคียงความจริงที่สุด การตีความคำว่า "ระบบการ
เมือง" ในความหมายนี้ จึงเป็นการตีความที่กว้างขวาง คือ รวมเอาสิ่งที่
เราเคยให้เป็นไปตามกฎหมาย อุดมการณ์ทางการเมือง ฯลฯ อีกทั้งรูป
แบบและโครงสร้างทางการเมืองต่างๆ รวมไปถึงจนถึง ความรู้สึกนึกคิด
อารมณ์ นิสัยของประชาชน ของประเทศนั้น เข้าไว้ในความหมายของ
"ระบบการเมือง" ด้วยการตีความกว้างและการใช้วิธีการศึกษาเชิง
วัฒนธรรมทางการเมือง เพื่อวิเคราะห์การเมืองระบบต่างๆ นี้ ลูเซียน
พาย (Lucian Pye) กล่าวว่า เป็นผลดีที่ทำให้เราสามารถศึกษา
เอกชนแต่ละคนและสังคมทั่วไปได้ในเวลาเดียวกัน "เป็นการเชื่อมการ
ศึกษาจิตวิทยาของบุคคลแต่ละคนกับการศึกษากลุ่มคนส่วนใหญ่ทั้งหมด"
หรืออาจจะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นการเข้าถึงที่ "ดูผล
ของประวัติศาสตร์ของกลุ่มคนร่วมกับประวัติชีวิตของคนแต่ละคน" เป็น
การศึกษา "ระบบการเมืองทั้งหมดโดยไม่ต้องเสียประโยชน์ของความ
เข้าใจจิตวิทยาของเอกชนบุคคล" ^๑

---

^๑ กมล สมวิเชียร "วัฒนธรรมทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมือง" ใน
วรรณไวทยากรณ์ : รัฐศาสตร์, หน้า ๓๘.

ความหมายของ วัฒนธรรมทางการเมือง ดังกล่าวแล้วนี้ใครมีผู้สรุปให้เป็นที่เข้าใจ
ง่ายดังนี้

วัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่อำนิยมของคนที่เกี่ยวข้องกับ "การ
เมือง" หรือสิ่งใกล้เคียงกับการเมือง สำหรับคำว่า "การเมือง" ในที่นี้จะ
เข้าใจกันอย่างง่าย ๆ ว่าคือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่น รัฐธรรม-
นูญ รัฐบาล รัฐสภา กระทรวง ทบวง กรม กฎหมาย ผู้แทนราษฎร ทหาร
พระมหากษัตริย์ ฯลฯ ประการหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายของการเมืองอย่าง
แคบ แต่เห็นได้ชัด ได้รับความหมายอย่างกว้างขวาง และเห็นได้ไม่ค่อยชัด
อันได้แก่สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกรใช้อำนาจ แจกจ่าย แบ่ง เสาะ แสวงหา
กระจาย ลดหรือเพิ่มอำนาจ ใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอำนาจโดยทั่วไปด้วย
แม้จะให้ความสำคัญของ วัฒนธรรมทางการเมืองมากเท่าใดก็ตาม แต่วัฒนธรรม
ทางการเมือง มิใช่สิ่งเดียวที่จะเป็นตัวนำเอาระบบหรือรูปแบบของการเมืองใดๆ มาใช้ใน
การปกครองประเทศ แต่ยังมีองค์ประกอบหรือปัจจัยอื่น ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม
อีกเป็นจำนวนมากที่มีอิทธิพลต่อระบบการเมืองของประเทศหนึ่งๆ

การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม (socialization)

เซลส์นิก ได้ให้ความหมายของการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมเป็น ๒ นัย^๑

ประการแรก ในแง่ของสังคมการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมหมายถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมของบุคคล เริ่มตั้งแต่เกิดจนสามารถเรียนรู้เข้าไปร่วมในสังคมได้ จนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมทำให้วิถีชีวิตของบุคคลเป็นระเบียบ โดยเพิ่มคุณค่าบางอย่างของสังคมและของกลุ่มให้สมาชิกของสังคมนั้น หากเข้าไปร่วมในสังคมใหม่ และสถาบันใหม่ เขาจะได้เรียนรู้ระเบียบวินัยและพัฒนาคุณค่าใหม่ ตัวอย่างเช่น พ่อ แม่ จะต้องเรียนรู้ความเป็นพ่อแม่ และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ขณะเดียวกันพ่อแม่ก็เป็นตัวการหลักในการอบรมเด็กให้รู้จักบทบาท และคุณค่าต่างๆ ในสังคมเพื่อให้เด็กเป็นพ่อแม่ในอนาคตที่ดีด้วย

ประการที่สอง ในแง่ของส่วนบุคคล การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม หมายถึงการเพิ่มพูนความสามารถ และการพัฒนาบุคคลให้เจริญงอกงาม การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม ทำให้องค์ประกอบทางชีวภาพเป็นมนุษย์ขึ้นมา และแปรสภาพมาเป็น "ตัวตน" เกิดความสำนึกในลักษณะเฉพาะตัว ลักษณะนิสัยอยู่ในระเบียบวินัย ทำให้เกิดอุดมการณ์ คุณค่า และความทะเยอทะยาน (ideals, values and ambitions) การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมจึงเป็นตัวกำหนดอุปนิสัย และเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในความเป็นปัจเจกบุคคล (individuality) และความสำนึกในความเป็นตัวตน (self-awareness)

จากความหมายของ เซลส์นิกดังกล่าว การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม จึงเป็นทั้งตัวการสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และช่วยเพิ่มพูนพัฒนาความสามารถของมนุษย์ให้มีลักษณะของความเป็นคนสมบูรณ์แบบขึ้น

พัทยา สายหู ได้ให้ความหมายของการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมว่า

การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม (socialization) คือกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่ม

^๑ G.J. Selznick, "Socialization" in Sociology, 2d ed.

สั่งสอนโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม ได้เรียนรู้ และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ความประพฤติและคุณค่าต่างๆ ที่กลุ่มนั้นได้ กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของ สังคมนั้น^๑

ปกติคนทุกคน ต้อง เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมอยู่ตลอดชีวิต ทั้งที่เป็นสังคมใหญ่และสังคม ย่อย ภายในสังคมนั้นอีกทีหนึ่ง ตามกาลและเทศะที่แตกต่างกันไปในช่วงอายุของแต่ละคนและตาม ปกติกลุ่มสังคมใดก็ตาม ก็กำหนดระเบียบวิธีการของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มที่เห็นว่า เหมาะสม เป็นประโยชน์ของกลุ่มนั้นไว้แล้ว ผู้ใดก็ตามที่จะเข้ามาร่วมกลุ่มสังคมจำเป็นต้อง เรียนรู้ และยอมรับระเบียบของกลุ่มสังคมนั้น เป็นหลักประพฤติปฏิบัติ หากไม่ยอมรับก็เป็นสมาชิกของกลุ่ม นั้นไม่ได้^๒

ฉะนั้น การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม จึง เริ่มตั้งแต่เด็กที่เกิดขึ้นมาเป็นสมาชิกในกลุ่ม สังคม จนกระทั่งระเบียบวินัย วิธีการต่างๆ ในการอยู่ร่วมในสังคมได้เข้าไปควบคุมความรู้สึก นึกคิด ความประพฤติต่างๆ จนเด็กเติบโต เป็นผู้ใหญ่ "ความเป็นตัวตนของมนุษย์แต่ละคนเกิดมีขึ้น ได้ก็เพราะการได้รับอบรมให้รู้ระเบียบสังคมนั้นเอง มิฉะนั้นความรู้สึกว่าตนเป็นคน (self-identification) จะเกิดมีไม่ได้เลย"^๓

พื้นฐานทางชีวภาพที่ทำให้การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมได้

การที่มนุษย์สามารถมีวัฒนธรรมได้ ก็โดยอาศัยพื้นฐานทางชีวภาพดังต่อไปนี้ ที่ทำให้ มนุษย์มีการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม^๔

ประการแรก การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถพึ่งสัญชาตญาณช่วย ทหารวิธีการตอบสนองได้อย่างสัตว์ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการที่สังคมใช้กันอยู่ สำหรับตอบสนอง ความต้องการนั้นๆ

^๑ พัทธยา สายพู, "การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม" (คำสอนวิชาสังคมวิทยาชนบท พิมพ์เป็นการภายใน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

ประการที่สอง การต้องพึ่งผู้อื่นในวัยเยาว์ ธรรมชาติกำหนดให้ระยะเยาว์วัยของมนุษย์ ก่อนที่จะสามารถคุ้มครองตัวเองได้เต็มที่นั้น กินเวลายาวนานหลายปี มนุษย์จึงต้องอาศัยกลุ่มสังคม ที่พิทักษ์รักษาตนอยู่ จึงต้องยอมรับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม

ประการที่สาม ความสามารถในการเรียนรู้ มนุษย์ไม่สามารถอาศัยลักษณะทางชีวภาพ ของร่างกายอย่างเดียว ด้านทานลมฟ้าอากาศ ศัตรู และสภาพแวดล้อมธรรมชาติได้ จึงต้องมี วัฒนธรรมและสมองเข้าช่วยในการเรียนรู้

ประการที่สี่ การมีภาษาใช้ เป็นอุปกรณ์สำคัญที่สุดในการรับการสั่งสอนถ่ายทอดความคิด วิธีการต่างๆ แม้ภาษาจะไม่ใช้ลักษณะทางชีวภาพโดยตรง แต่ก็อาศัยพื้นฐานดังกล่าวในการอบรม ให้รู้ระเบียบสังคม

ความมุ่งหมายของการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม

การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม สังคมมีความมุ่งหมาย ดังนี้^๑

๑. เพื่อปลูกฝังระเบียบวินัยที่เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในกลุ่ม (basic disciplines)
๒. เพื่อปลูกฝังความมุ่งหวังของชีวิตที่กลุ่มถือว่าเป็นคุณค่าอันพึงปรารถนา (aspiration)
๓. เพื่อสอนให้บุคคลรู้จักบทบาท (social roles) ของบุคคลในสังคม
๔. เพื่อสอนให้เกิดความรู้ความชำนาญ (skills) ที่จะร่วมใช้กิจกรรมกับผู้อื่น ในสังคม

การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมโดยจงใจและไม่จงใจ

สังคมอบรมสมาชิกให้รู้ระเบียบทางสังคมได้ ๒ วิธี คือ วิธีแรกอบรมโดยเจตนาเพื่อให้สมาชิกของสังคมประพฤติ ปฏิบัติตนถูกต้องตามแบบวิธีที่กลุ่มกำหนด และคาดหวังไว้ เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด เป็นต้น วิธีที่สองอบรมโดยไม่เจตนาเกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคล เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในสังคม เช่น ในการเล่นเกมสกีฬา ผู้เล่นต้องปฏิบัติตามกติกา เป็นต้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

แต่อย่างไรก็ตาม การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมไม่อาจหลีกเลี่ยงการผลิตบุคคลที่มีลักษณะเป็นแบบพิมพ์เดียวกัน (conformity) ได้ เพราะบุคคลเกิดขึ้นมาในสภาพแวดล้อมเดียวกันก็ย่อมมีลักษณะนิสัยค่านิยม และบุคลิกลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ก็ไม่ใช่ไปกับการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม จะทำให้เกิดลักษณะแบบพิมพ์เดียวกันโดยสมบูรณ์ ปัจจัยอื่นที่เข้ามามีอิทธิพลให้บุคคลมีความเป็นตัวของตัวเองไม่ เป็นแบบอย่างกันมีดังนี้^๑

๑. การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมไม่ใช่ราบรื่น เป็นเนื้อเดียวกันไปหมดเพราะแต่ละคนได้รับการอบรมจากตัวการหลายกลุ่ม เช่น ครอบครัว เพื่อนเล่น เพื่อนอาชีพเดียวกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีคุณค่าที่ต่างกัน เช่น บางแห่งเน้นความซื่อสัตย์ เด็กฉลาดในครอบครัวที่ดำต้อยอาจจะถูกอบรมจากโรงเรียน ส่งเสริมให้ศึกษาหาทางก้าวหน้า แต่ค่านิยมของครอบครัวไม่ส่งเสริม เป็นต้น

๒. บางสังคมอาจมีคุณค่าของตัวเอง เช่น ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่ม หรือมีความคิดเป็นตัวของตัวเอง

๓. ความสามารถของแต่ละบุคคลตามธรรมชาติแตกต่างกัน จึงไม่อาจที่จะรับการอบรมสั่งสอนไว้ได้เช่นกัน แม้อายุเกณฑ์ระเบียบของสังคมจะเป็นอันเดียวกัน และบางครั้งอาจมีความไขว่เขวไปต่างกัน

กระบวนการอบรมให้รู้ระเบียบสังคม

การที่สังคมพยายามหยิบยื่นคุณค่า ระเบียบปฏิบัติต่างๆ ให้บุคคลรับรู้มีทัศนคติไปในแง่มุมต่างๆ นั้น จะเกิดผลเพียงใดขึ้นอยู่กับขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการอบรมดังนี้^๒

๑. ขั้นตอนของการตอบสนองความต้องการเริ่มแรก เมื่อบุคคลมีความต้องการ และแสดงออก คนอื่นที่อยู่ร่วมสังคมและมีหน้าที่ จะตอบสนองความต้องการนั้นๆ พร้อมกับอบรมให้รู้ระเบียบสังคม ที่สังคมกำหนดให้สำหรับพฤติกรรมนั้น พฤติกรรมนั้นก็จะตอบสนองความต้องการนั้นในแบบอย่างทีสังคมใช้เป็นมาตรฐานอยู่ เช่น เด็กทารกที่หิวส่งเสียงร้องแสดงความต้องการมารดาหรือพี่เลี้ยงก็ให้อาหารที่เด็กต้องการตาม เวลาและแบบอย่างทีถือกันว่าถูกต้องสำหรับเลี้ยงทารก

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓-๘๑.

๒. ขั้นการดัดแปลง ระเบียบที่สังคมหยิบยื่นให้ ไม่เข้ากับความต้องการ และความสามารถของเจ้าตัวที่จะรับ (adaptation) บุคคลแต่ละคนมีความสามารถที่จะรับเอาระเบียบคุณค่าที่กำหนดไว้มาสำหรับประพฤติปฏิบัติได้ไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน เช่น คนจีนรับประทานอาหารฝรั่ง ซึ่งต้องใช้ช้อนและมีด ก็จะต้องปรับตัวให้สามารถปฏิบัติได้ แต่การปรับตัว เช่นนี้ไม่ลำบากนัก ไม่ทำให้ต้องเปลี่ยนลักษณะบุคลิกประจำตัว (static adaptation) แต่ในทำนองเดียวกัน หากเป็นการปรับหรือดัดแปลงได้ยาก เจ้าตัวต้องตัดสินใจว่าจะฝืนหรือยอมทำตามสังคมกำหนด หากฝืนก็ทำให้ความพยายามของสังคมที่จะอบรมตัวบุคคลนั้นไม่ได้ผล หากทำตามก็ต้องเปลี่ยนแปลงหลักความคิดความเชื่อถือระยงตัวเอง หรือเปลี่ยนบุคลิกภาพ (dynamic adaptation)

๓. ขั้นการยึดถือสิ่งที่ตนว่าเป็นเหมือนกับตนเอง (Identification) มีความหมาย ๓ ลักษณะ คือ^๑

ก. ความต้องการที่จะทำตัวให้เหมือนใครคนหนึ่งที่ตนเองถือ เป็นแบบฉบับของคนที่คุณควรเป็น เช่น เด็กชายพยายามเลียนแบบพ่อ

ข. ความรู้สึกที่มีร่วมกับผู้อื่นบางคน หรือบางประเภทที่ตนถือว่าเป็นพวกเดียวกัน เช่น คนที่รักเพื่อนเหมือนตัวเอง

ค. ความรู้สึกยึดมั่นกับหลักการ หรืออุดมคติปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น คนที่ยอมอดตายดีกว่าไปคดีโกงชาติหรือผู้อื่น

ฉะนั้น บุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม เป็นเวลาพอสมควรย่อมจะเกิดความรู้สึกยึดถือสิ่งที่ตนว่าเป็นเหมือนกับตัวเอง (Identification) นี้ไม่มากนักน้อย และกลุ่มสังคมจะอบรมได้สำเร็จเพียงใดขึ้นอยู่กับระเบียบค่านิยมของกลุ่มสังคมนั้น เข้ากับความรู้สึกยึดถือของบุคคลนั้นได้เพียงใด

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๑.

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดแล้ว การอบรมให้รัฐระเบียบสังคมมีส่วนสร้างความเป็นตัวตนให้เกิดขึ้นดังนี้^๑

๑. การอบรมให้รัฐระเบียบสังคมทำให้เกิดภาพของตนเอง (Self-image) ขึ้นแก่ตัวบุคคลนั้น จากการที่ได้สังสรรค์สัมพันธ์กับคนอื่น ๆ พฤติกรรมของผู้อื่นที่มีต่อตน ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนของตัวเองขึ้น
๒. การอบรมให้รัฐระเบียบสังคมสร้างแบบอย่างอุดมคติของตัวตนขึ้น (ideal self) คือตัวตนอย่างที่ควรจะเป็น อันประกอบด้วยคุณสมบัติต่างๆ ที่สังคมยกย่อง แต่บางครั้งบุคคลก็ไม่สามารถที่จะทำตัวตนให้บรรลุถึงแบบอย่างอุดมคตินี้ได้ และถึงจะทำได้ส่วนมาก ก็ไม่ได้สมบูรณ์เต็มที่ตามที่มุ่งหวังไว้
๓. การอบรมให้รัฐระเบียบสังคมช่วยสร้างตัวตน (self) ที่สามารถควบคุมบังคับและปรับความประพฤติของตนเองให้เข้ากับความต้องการของสังคมได้ โดยการสอนระเบียบที่สังคมกำหนด ส่งเสริมให้รางวัลการกระทำที่สังคมนิยม และลงโทษบังคับการกระทำที่ ผ่าฝืนด้วยปฏิกิริยา และมติมหาชน ที่มีต่อการกระทำของบุคคลนั้นๆ

กระบวนการอบรมทางสังคมให้รัฐระเบียบการเมือง (Political Socialization process)

การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงความเป็นมาของประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของบุคคลภายในประเทศ ศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อ ศักดิ์ศรี ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม ซึ่งแสดงออกและไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนร่วมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความสำนึกในความเป็นชาติหรือการขาดความรู้สึกในความเป็นชาติ ปฏิกริยาทางอารมณ์และปฏิกริยาอื่นๆ ของ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๘.

บุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ หรือการกระทำใดๆ ฯลฯ หมายความว่า ในที่สุดแล้ว จุดแห่งความสนใจส่วนหนึ่ง จะมาอยู่ที่กระบวนการศึกษาและกระบวนการสร้างค่านิยมและโลกทัศน์ (world view) ของบุคคล เริ่มตั้งแต่เกิดจนเติบโตขึ้น ได้แก่ ระดับครอบครัว การศึกษาในระดับเพื่อนเล่นและโรงเรียน มหาวิทยาลัย ไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมือง หรือที่เรียกว่า การขัดเกลาของสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมืองด้วย^๑

นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นสอดคล้องกันว่า "พฤติกรรมทางการเมืองเป็นพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้" (Political behavior is learned behavior) โดยใช้
อรรถาธิบายว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๔๐.

ทัศนคติหรือความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลนั้น ได้รับอิทธิพลก่อ
เป็นรูปแบบโดยแต่ละบุคคลและสถาบัน ซึ่งหล่อหลอม ในวัยเด็ก โดยเฉพาะ
บ้าน โรงเรียน และกลุ่มเพื่อน กล่าวโดยทั่วไป การขัดเกลาทางสังคมให้รู้
ระเบียบทางการเมือง จึงหมายถึง "กระบวนการซึ่งปัจเจกชน เรียนรู้ค่านิยม
ทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมทางการเมือง" นั่นเอง ^๑

ปรีชา พงษ์ไกรเลิศ ได้ให้ความหมายของกระบวนการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทาง
สังคมการเมืองไว้ว่า

กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการเมือง หมายถึงการที่มนุษย์สามารถ
เรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็น เรื่องการปกครอง การเศรษฐกิจ-
กิจ การสังคม การศึกษา ศาสนา ฯลฯ ซึ่งมนุษย์ได้รับรู้เข้าใจ เกิดความ-
เชื่อ ความคิด ทัศนคติ ค่านิยม ฯลฯ เกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้น การเรียนรู้เหล่านี้
มนุษย์ได้เรียนรู้เป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน ที่เรียกว่า "กระบวนการ" เช่น
ครอบครัว กลุ่มของบุคคลต่างๆ โรงเรียน ศาสนา สถาบัน การศึกษาชั้นสูง
พุทธศาสนาและระบบข้าราชการ ^๒

กระบวนการเรียนรู้นี้มีนักวิชาการบางท่าน ^๓ แบ่งไว้ เป็น ๔ ขั้นตอน คือ

^๑ Walter A. Rosenbaum, Political Culture (New York :
Praeger Publishers, Inc, 1975), p.26-27.

^๒ ปรีชา พงษ์ไกรเลิศ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย", ในการเมือง
และสังคม, หน้า ๕.

^๓ Lucian W. Pye, Politics, Personality and Nation Building
(New Haven : Yale University Press, 1963), p.45-46.

ขั้นแรก คือขั้นมูลฐาน เป็นช่วงที่ทารกได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นตอนที่เด็กเรียนรู้ ทักษะ ค่านิยม ความชำนาญ ความสัมพันธ์ของบทบาทต่างๆ ของบุคคล ความรู้ทั่วไป และสิ่งต่างๆ ที่จำเป็น ซึ่งคนในสังคมนั้นจะต้องเรียนรู้

ขั้นที่สอง คือขั้นที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพของบุคคลอื่นเป็นขั้นที่ประสบการณ์ต่างๆ มีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึก ซึ่งจะ เป็นผู้กำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลคนหนึ่งคนใด ตอนนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่เรียกว่ามีลักษณะเฉพาะ เป็นของตัวเอง (identify) พร้อมบุรณด้วยอวัยวะทางจิตวิทยาอื่น เช่น การระบายออก ซึ่งอารมณ์ ความรู้ ซึ่งฝังอยู่ในความทรงจำ ความเข้าใจต่างๆ เป็นต้น

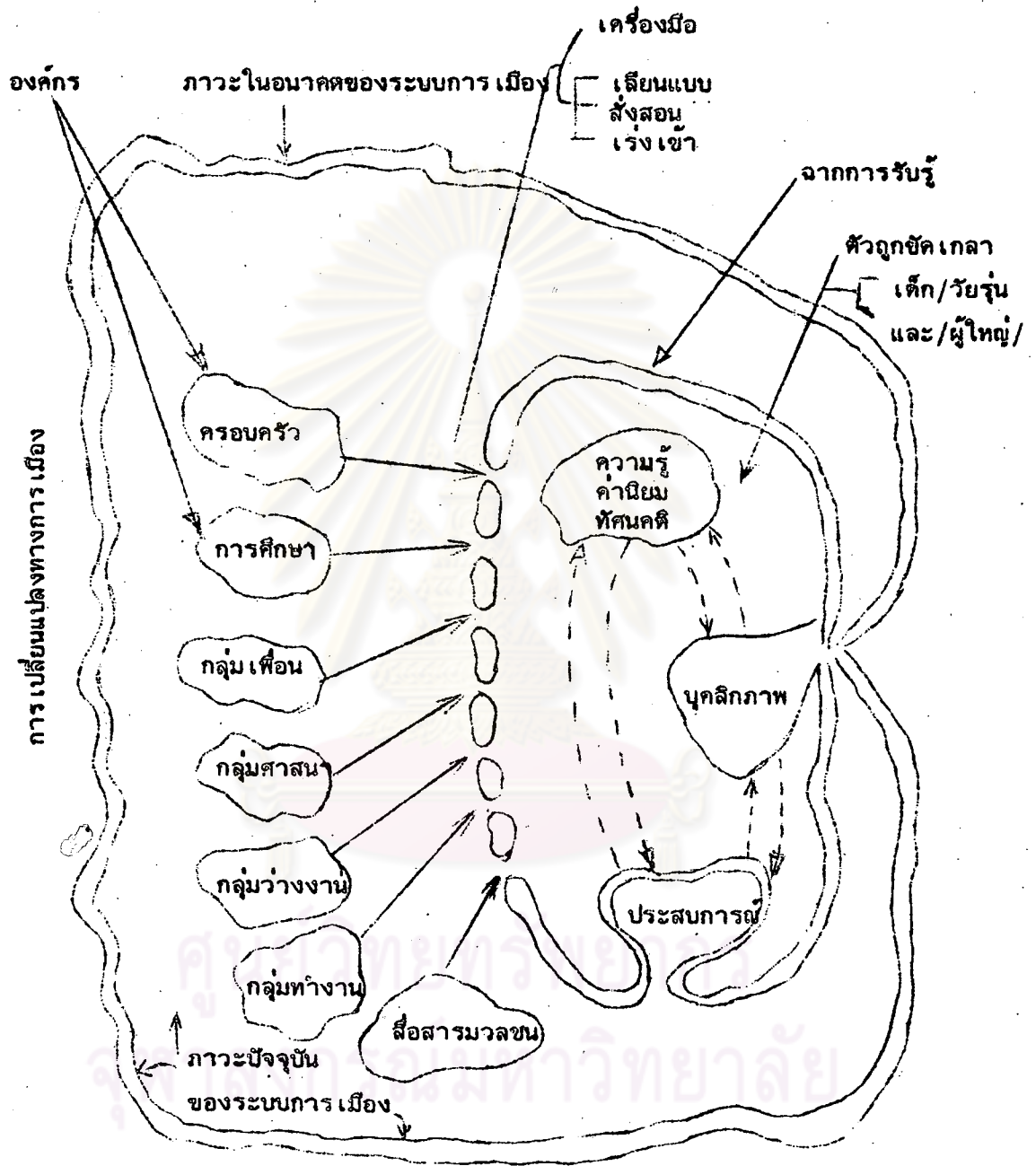
ขั้นที่สาม เป็นขั้นที่บุคคลได้รับการขัดเกลาทางสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมือง อันเป็นช่วงตอนที่บุคคลเริ่มมีความรู้สึกถึงโลกการเมือง รอบๆ ตัวเขาและได้รู้ได้มีทักษะ และเข้าใจถึงเหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆ

ขั้นสุดท้าย เป็นช่วงตอนที่บุคคล ผ่านจากการเป็นสมาชิกการเมืองที่ไม่ได้มีกิจกรรม (passive) มาเป็นผู้ที่เข้าร่วมมีบทบาททางการเมืองขั้นนี้เรียกว่า "Political recruitment process" เป็นตอนที่บุคคลมีความเข้าใจในการเมืองลึกซึ้งขึ้น มีทัศนคติทางการเมืองหรือที่เรียกว่า "บุคลิกภาพทางการเมือง" ชัดเจนและถาวรกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมทางการเมือง ไม่ว่าจะ เป็นแบบเกือกลัทธิประชาธิปไตยหรือ ลัทธิระบบเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) หรือเป็นแบบดั้งเดิม เป็นผลิตภัณฑ์ของกระบวนการเรียนรู้หลายระดับ และจากหลายองค์การ แต่ส่วนที่ว่า องค์การ (agent) ใดและระดับใดจะมีอิทธิพลมากกว่ากันนั้น ต้องแล้วแต่ประวัติ ความงมงายของชาติหรือเผ่าชนนั้น ความยาวนานของระบบและค่านิยมที่ใช้กันมา ความต่อเนื่อง (continuity) หรือการขาดต่อ (disruption) ของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพของระบบการศึกษา รวมทั้งสภาพภูมิศาสตร์และการติดต่อภายในชาติ ระบบครอบครัว และการอบรมบุตร รวมทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้นๆ ด้วย

ไมเคิล รัช และ ฟิลิป แอทฮอฟ ได้สร้างรูปแบบจำลอง (model) ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ให้รู้ระเบียบทางการเมืองไว้ (ดูรูปที่ ๑) และให้

รูปที่ ๑ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ให้อำนาจทางการเมือง

คำจำกัดความของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมืองไว้ว่า เป็นกระบวนการ ซึ่งปัจเจกบุคคล รู้จักตนเองอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำเหนียก (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้น เป็นสมาชิกอยู่และยัง เกิดจากกระบวนการปะทะสังสรรค์ของบุคคลิกภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย °

กระบวนการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทางสังคมของไทย

กระบวนการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างค่านิยมให้บุคคลในสังคม ย่อมเน้นค่านิยมที่แตกต่างกันไปตามปรัชญาชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน เช่น ประเทศตะวันตก ย้ำการใช้กำลัง การเอาชนะธรรมชาติ ความสุขทางร่างกาย ความสุขของตัวบุคคล ขณะที่ประเทศตะวันออกย้ำการใช้สันติวิธี ความกลมกลืนกับธรรมชาติ (harmony with nature) ความสุขทางใจ และความสำคัญของบุคคลและการเชื่อฟังอำนาจ เป็นต้น นอกจากนี้ ในแต่ละประเทศก็ยังมีลักษณะของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทางสังคมซึ่งยั้มนำหนักค่านิยมต่างกันไปอีก เช่น อังกฤษ ซึ่งเป็นผู้นำในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ย้ำการเคารพสิทธิของคนอื่น ความพยายามเข้าใจความคิดเห็นของผู้อื่น ความอดทน ความถ่อมตน ความรู้สึกรับผิดชอบต่อนหน้าที่และส่วนรวม รู้จักแพ้ชนะ รู้จักควบคุมอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง แต่อังกฤษก็ยังมีค่านิยมที่ยึดมั่นในประเพณีที่ล้าสมัย ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงเฉื่อยชาชักช้าในการทำงาน เป็นคนเจ้าศเจ้าอย่าง หยิ่งในตัวเอง เป็นต้น สังคมสหรัฐอเมริกาเป็นสังคมที่ย้ำความเสมอภาค ไม่ชอบระบบกษัตริย์ แบ่งชั้นวรรณะ ย้ำเสรีภาพส่วนบุคคล การควบคุมตัวเอง ทำงานหนัก รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเอาชนะธรรมชาติ ไม่ชอบพิธีรีตอง เป็นต้น ฝรั่งเศส

° Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology (London : Western Printing Serviced Press, Ltd., 1964), p.16.

ยกย่องการทำอะไรที่ไม่เหมือนกับคนอื่น มีจิตใจร่าเริงสนุกสนาน เนื่องจากมีความรู้สึกตื่น
 เต็มทางอารมณ์สูง อิตาลีและสเปนมีความสามารถต่ำในการควบคุมอารมณ์และความรู้สึก จึง
 มีลักษณะ "เสื่อคร้อน" มีความหยิ่งในเกียรติยศส่วนตัวมากเป็นพิเศษ ไม่มีความอดทน รัสเซีย
 ย้ำการเคารพเชื้อพองอำนาจ แต่ก็รู้สึกเกรงกลัวและไม่ไว้ใจอำนาจ จึงมีนิสัยดื้อดั่งต่ออำนาจ
 คนรัสเซียมีนิสัยร่าเริง มีอารมณ์และความอบอุ่นในความสัมพันธ์กับผู้อื่น ควบคุมตัวเองต่ำ แต่
 คนรัสเซียก็สามารถในการทำงานหนัก มีระเบียบวินัย และอดทนเป็นเยี่ยม นิสัยที่ละมุนละไม
 จะเปลี่ยนมาเป็นเหยี่ยวโหดกรรณผู้อื่นได้ทันที "เปรียบเทียบกบฏทวนในรัสเซีย ที่มีบรร-
 ยากาสสวยงาม แต่ก็เต็มไปด้วยความโหดร้ายทารุณ"^๑ สำหรับประเทศทางตะวันออก
 เช่น จีน ย้ำความกลมกลืนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามคำสอนขงฟูจื่อ การรักษาหน้า
 (face-saving) มีความสามารถควบคุมใจตนเองต่ำ ขาดวินัยในการดำเนินชีวิตและการ
 ปลอมตัวหาความสำราญ ภูมิใจในความเคียดแค้นและการใช้กำลังรุนแรง การเอาชนะควบคุม
 ใจตนเอง นิยมความเป็นระเบียบ ย้ำความกล้าหาญ ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ การเชื่อพองอำนาจ
 เป็นต้น^๒

สำหรับกระบวนการจัดเกล้าให้รัฐระเบียบทางสังคมของไทย นั้น ตามความเห็น
 ของ กมล สมวิเชียร ว่ามีเพียง ๒ ระดับ ผิดกับในประเทศที่มีระบบการเมืองอื่นๆ ซึ่งมี
 ๓ หรือ ๔ ระดับ^๓

กมลเห็นว่าระดับแรก คือระดับครอบครัว เน้น "อิสระนิยม" โดยอธิบายว่า ไม่
 พยายามมีกฎเกณฑ์ชีวิตความผูกพันกับบุคคลอื่นที่ยุ่งยาก ส่วนระดับที่ ๒ เป็นระดับสังคมนอก
 ครอบครัว เน้น "อำนาจนิยม" ซึ่งกมล เห็นว่าสำคัญมาก

^๑ ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม, "ลักษณะประจำชาติในฐานะเป็นปัจจัยกำลังอำนาจแห่ง
 ชาติ" (คำสอนวิชาสังคมวิทยาเบื้องต้น แผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์-
 มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔).

^๒ เรื่องเดียวกัน

^๓ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง",
 ในวรรณ ไททยากรณ์ : รัฐศาสตร์, หน้า ๕๐.

เมื่อเด็กเริ่มก้าวพ้นชายคาบ้านเข้าไปในสังคม เช่น มีเพื่อนฝูง เข้าโรงเรียน และเติบโตขึ้นมาเป็นสมาชิกในหมู่บ้าน เด็กไทยจะเริ่มสำเหนียกถึงอิทธิพลของสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในประเทศไทยอีกประการหนึ่ง นั่นก็คือ อำนาจของราชการ อันได้แก่อำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจนั้น ยิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตขึ้นมาเท่าใด มีบทบาทและความรู้ในสังคมมากเท่าใด ความสำเหนียกในอำนาจของราชการ จะมีมากเป็นเงาตามตัว แต่ถ้าบุคคลนั้นเป็นผู้มีบทบาทน้อย เยอะวีย์ หรือห่างไกลออกไป ความรู้สึกในเรื่องอำนาจของราชการจะมีน้อย^๑

การที่อำนาจของราชการมีอิทธิพลต่อกระบวนการจัด กล่าให้รัฐระเบียบทางสังคมของไทยเป็นอย่างมากนั้น เป็นเพราะว่าอำนาจของรัฐได้มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและได้มีผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง

ส่วนระดับที่สาม ยังเป็นของใหม่สำหรับเมืองไทย เป็นระดับที่เข้ามาเรียนรู้ระบบการเมือง ซึ่งมีทั้งทางตรงและทางอ้อม เริ่มตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ก็ยังมีลักษณะของค่านิยม คือ "อำนาจนิยม" ของข้าราชการในระดับที่ ๒ อยู่ นั่นเอง จึงไม่ได้มีความหมายพิเศษไปแต่อย่างใด จึงควรมาสนใจในระดับที่สองนี้ มากกว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน.

สถาบันและกลุ่มสังคมที่ให้การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม

ในชีวิตของแต่ละคนจะผ่านการอบรมให้รู้ระเบียบสังคมจากสถาบันทางสังคมหรือกลุ่มสังคมจำนวนต่างๆ กันไป ตามระยะเวลาของชีวิต และประเภทการงานและการคบค้าสมาคมที่เจ้าตัวประสบ สถาบันทางสังคมหรือกลุ่มทางสังคมนี้อาจจะช่วยส่งเสริมหรือขัดแย้งกันก็ได้ หากขัดแย้งกันบุคคลก็จะเกิดความพะวักพะวงหรือขัดแย้งขึ้นในจิตใจ ไม่รู้ว่า จะเชื่อฝ่ายไหนดี ฉะนั้น สังคมจึงมีความสำคัญโดยตรงต่อการอบรม บุคคล เช่น สังคมชนบทขนาดเล็กผู้คนที่อยู่รวมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความต้องการของชีวิตที่เหมือนกัน (homogenous society) ความใกล้ชิดสนิทสนมของคนในกลุ่มมีมาก การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมทำกันได้ใกล้ชิดลึกซึ้ง สถาบันทางสังคมและกลุ่มสังคมที่ให้การอบรมสนับสนุนช่วยสั่งสอนระเบียบอย่างเดียวกัน แต่ในสังคมเมืองขนาดใหญ่มีคนหลายหมู่หลายเหล่าอยู่ปน เปกัน ไม่มีความเป็นเนื้อเดียวกันในแบบอย่างความเป็นอยู่และความต้องการของชีวิต (heterogeneous society) สถาบันและกลุ่มสังคมที่จะให้การอบรม ไม่มีโอกาสเข้าถึงตัวคนที่ต้องการอบรมได้ใกล้ชิดลึกซึ้งตลอดเวลา ต้องแข่งขันกับกลุ่มอื่นซึ่งอาจสอนไปคนละแนวทำให้หวังผลที่แน่นอนได้ยาก

สถาบันหรือกลุ่มทางสังคมที่ให้การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมในชีวิตของแต่ละคนที่น่าจะสำคัญ มีดังนี้

๑. ครอบครัว ประกอบด้วย พ่อแม่ ผู้ปกครอง อบรมด้วย ๒ วิธีการ

ก. การอบรมโดยจงใจ ได้แก่การสั่งสอนอบรมเด็กด้วยวาจา หรือการกระทำให้เด็กได้รู้ว่าการกระทำสิ่งใดถูกต้อง เหมาะสมกับความต้องการของสังคม การสั่งสอนอบรมโดยตรงนี้จะกระทำอย่างเข้มงวดกวดขัน หรือ อย่างเต็มใจให้เสรีภาพเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเข้าใจของพ่อแม่ว่าธรรมชาติของเด็กควรจะเป็นอย่างไร อิทธิพลของการอบรมในระดับนี้แม้เด็กถึงวัยที่จะไปโรงเรียนหรือมีเพื่อนมาแย่งให้การอบรม ให้รู้ระเบียบอื่นๆ ด้วยก็ดี พ่อแม่ผู้ปกครองก็ยังสามารถมีอิทธิพลเหนือชีวิตเด็กและกลุ่มสังคมอื่นได้ ด้วยการทำหน้าที่ตีความหมายของคำสอนของกลุ่มอื่นๆ หรือคอยส่งเสริมหรือควบคุมเด็กว่าควรคบหาสมาคมกับใครได้กับใครไม่ได้

ข. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ความหมายของกิริยาท่าทางต่างๆ ที่ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว การแสดงซึ่งอารมณ์ ในสถานการณ์ต่างๆ ของชีวิตเด็กเห็นจากพ่อแม่พี่น้อง การพยายามรู้และแก้ปัญหาชีวิต หรือการพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาที่ควรต้องแก้ ฯลฯ ต่างๆ นี้ จะเป็นตัวอย่างฝังจิตใจของเด็กซึ่งจะนำไปใช้ต่อไปกับคนอื่นได้

๒. เพื่อน กลุ่มเพื่อน (peer group) ประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะสังคมทัดเทียมกัน เมื่อเล็กได้แก่กลุ่มเพื่อนเล่น ต่อมาได้แก่กลุ่มเพื่อนฝูงร่วมสังคมประเภทเดียวกัน เช่น กลุ่มเพื่อนนักกีฬา กลุ่มเพื่อนขยัน (ซีเกียจ) ด้วยกัน และในระยะที่เป็นผู้ใหญ่ก็ยังมีเพื่อนร่วมรุ่นที่ร่วมสนุก เฮฮากันได้เหมือนเมื่อเด็ก

กลุ่มเพื่อนจึงช่วยสอนให้รู้ระเบียนสังคมบางอย่างที่ไม่มีผู้ใดใช้อำนาจบังคับได้โดยตรง เช่น กลุ่มนักกีฬา หากเล่นผิดกติกา ก็ถูกกีดกันไม่ให้เล่นอีก บางครั้งกลุ่มเพื่อนเป็นแรงหนุนให้ทดลองข้อห้าม หรือคำสั่งของผู้ใหญ่ บางครั้งถ่ายทอดระเบียบวิธีและคุณค่าที่ผู้ใหญ่ไม่สามารถสอนได้ บางครั้งเป็นพลังให้เกิดความร่วมมือความลดหย่อนผ่อนปรนกัน การแบ่งปันเงิน เจือกันและช่วยเหลือกัน บังคับให้ว่าอะไรว่าตามกัน ไม่ส่งเสริมการอวดดีอวดเด่น

ในสังคมปัจจุบัน กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมากกว่าเดิม เพราะครอบครัวสมัยใหม่มีขนาดเล็ก เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่กับเพื่อน การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิควิทยาการและสังคม เป็นไปด้วยความรวดเร็ว จนเกิดช่องว่างระหว่างคนรุ่นใหม่ (เด็ก) กับคนรุ่นเก่า (ผู้ใหญ่) พ่อแม่ ในสายตาของเด็กล้าสมัย หัวโบราณ ตามโลกไม่ทัน เพื่อนทันสมัยกว่าและการศึกษาเป็นหนทางในการเลื่อนฐานะทางสังคมที่สำคัญ เด็กที่หวังก้าวหน้าพึ่งพ่อแม่ไม่ได้ แต่พึ่งเพื่อนฝูงได้

๓. โรงเรียน นอกจากจะเป็นตัวแทนของสถาบันครอบครัว เมื่อเด็กถึงวัยศึกษาเล่าเรียนแล้ว ยังมีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่ให้เด็กมีโอกาสคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูง ลักษณะเฉพาะที่โรงเรียนมี ก็คือ การเอาเด็กมาอยู่ในสภาพแวดล้อมพิเศษ แยกจากโลกภายนอก เพื่อหยิบยื่นคุณค่าบางอย่าง ให้เด็กเอาไปใช้ยึดถือเป็นหลักชีวิต (การแยกนี้ยิ่งเห็นได้

ชัดขึ้น ในกรณีของโรงเรียนกินนอน แต่เรื่องที่สอนอาจไม่ตรงกับกรอบของพ่อแม่ จึงเป็นการสอนคนละแนว และมีจะสอนสิ่งที่ เป็นทฤษฎี หรือ อุดมคติที่ไม่ตรงกับ การปฏิบัติในชีวิตจริงซึ่งคนทั่วไปทำให้เกิดความคิดของคนๆ เดียว

สังคมปัจจุบัน ระยะเวลาที่เด็กต้องศึกษาอยู่ในวัยเรียนเป็นเวลานาน โรงเรียนจึงกลายมาเป็นสถาบันทางสังคมในการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคมที่สำคัญมาก กลุ่มสังคมหนึ่ง พร้อมทั้งจะปั้นบุคลิกภาพของบุคคลได้ไม่น้อยทีเดียว

๔. กลุ่มอาชีพ เมื่อออกจากโรงเรียนเด็กก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่จะต้องทำงานมีอาชีพ แต่ละกลุ่มอาชีพนั้นมีระเบียบวิธีการโดยเฉพาะของตนซึ่งอาจไม่ซ้ำกันกับกลุ่มอาชีพอื่น ซึ่งตนเองจะต้องเรียนรู้และรับไว้หากประสงค์ที่จะยึดอาชีพนั้น เช่นความแตกต่างระหว่างอาชีพรับราชการกับอาชีพไม่ได้รับราชการ ซึ่งเป็นอาชีพอิสระอื่นๆ ต่างก็มีระเบียบการของตนเองไม่เหมือนอาชีพอื่นๆ ความเป็นสมาชิกในกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งเป็นเวลานาน อาจทำให้บุคคลนั้นมีอุปนิสัยใจคอ ทักษะ ความต้องการของชีวิต ฯลฯ แตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกอบรมมาในระยะต้นของชีวิตก็ได้

ข้อสังเกตสำหรับสถาบันหรือกลุ่มทางสังคมที่มามีส่วนอบรมบุคคลให้รู้ระเบียบสังคมในระยะต่อมาของชีวิต หลังจากระยะเยาว์วัยแล้วก็คือ กลุ่มที่อบรมในระยะหลังนี้ อาจถูกขัดขวางหรือได้รับการส่งเสริม จากแบบอย่างที่คุณเคยได้รับการอบรมมาก่อนแล้วอย่างรุนแรง เช่น คนที่เคยได้รับการอบรมให้ซื่อสัตย์จนฝังจิตฝังใจ ตั้งแต่เล็กจนโตใหญ่ จะรับระเบียบสังคมใหม่ของกลุ่มอาชีพที่สอนหรือกระทำตรงกันข้ามไม่ได้ และโดยนัยกลับกันคนที่แต่เล็กจนโตได้รับการอบรมในระเบียบการที่ไม่ซื่อ จะหวังให้กลับเป็นคนซื่อเมื่อเข้ากลุ่มอาชีพก็ทำได้ยาก

นอกจากกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องผ่านในวัยต่อมาของชีวิตแล้ว สถาบันทางสังคมหรือกลุ่มสังคมที่ให้การอบรมระเบียบสังคมแบบต่างๆ ที่บุคคลนั้นจะประสบในชีวิตคือ กลุ่มการเมือง กลุ่มสมาคม และกลุ่มกิจการอื่นๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีวิธีการและให้ผลการอบรมที่ลึกซึ้ง แตกต่างกันไป ยิ่งเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว บุคลิกภาพของบุคคลแน่นอนแล้ว ความสามารถในการรับระเบียบทางสังคมใหม่ๆ อาจมีน้อยลง และความที่จะรับความคิดใหม่ๆ ยิ่งน้อยลง เมื่ออายุมากขึ้น

พิทยา สายหู ได้สรุปว่า การอบรมให้รู้ระเบียบสังคมในการอบรมที่นับว่ามีความหมายและสำคัญที่สุดนั้น คือการอบรมที่กระทำกันในระหว่างวัยเยาว์ของตัวบุคคล นั่นก็คือสถาบันครอบครัวน่าจะมีบทบาทสำคัญมากที่สุด^๑

ปัญหาทั่วไปของวัฒนธรรมทางการเมืองและการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทางสังคมไทย

ความมีเสถียรภาพของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณีไทย

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย เป็นผลมาจากกระบวนการขัดเกลาให้รู้ระเบียบทางสังคมไทย และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมืองของไทย นั้น ไม่สนับสนุนการเมือง การปกครองของไทย จึงมีผลให้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะเป็นแบบอำนาจนิยม หากพิจารณาตามประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจารีตประเพณี ซึ่งเน้นอำนาจนิยมของไทยนี้ ยังไม่เคยถูกทำลายหรือได้รับการกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงจากความคิดอุดมการณ์วัฒนธรรมอื่นใดเลย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยจึงยังคงรักษารูปแบบพฤติกรรมแบบดั้งเดิมของตนไว้ได้ตลอดมา แม้บางช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ผู้นำทางการเมืองของไทยบางคนจะแสดงตนว่ามีความเลื่อมใสเชื่อมั่น ในรูปการปกครองประชาธิปไตยตะวันตก และพยายามที่จะนำรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยตะวันตกมาใช้กับประเทศไทย แต่ในที่สุดแล้ววัฒนธรรมทางการเมืองของไทยก็ดูเหมือนจะไม่ได้รับการกระทบกระเทือนจากความพยายามของผู้นำดังกล่าวเลย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ยังคงดำรงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีเสถียรภาพอย่างมั่นคงอยู่ต่อไปจนทุกวันนี้

^๑ พิทยา สายหู, "การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม," (คำสอนวิชาสังคมวิทยาชนบทของแผนกตำราและคำบรรยาย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ประเทศไทย อยู่ใต้ระบบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มานานหลายศตวรรษ และรอดพ้นจากระบบอาณานิคมของประเทศตะวันตกในช่วงวิกฤตการณ์ระหว่างสงครามโลก ทั้งสองครั้ง จึงทำให้ประเทศไทย สามารถดำรงความเป็นเอกราชทางการเมืองตลอดมา วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย จึงสามารถดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องกันมาโดยตลอด สำหรับจารีตประเพณีไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพียงเล็กน้อย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็ด้วยความริเริ่มของผู้นำทางการเมือง ภายในประเทศนั่นเอง ในประวัติศาสตร์อันยาวนานนั้น ได้มีการ เปลี่ยนตัวบุคคลผู้ปกครองหรือกลุ่มผู้ปกครองหลายครั้ง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้มีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนโดยส่วนรวมไม่ ฉะนั้น เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น จึงค่อยฝังรากลึกลงในความคิดของคนไทยทีละ เล็กทีละน้อย จนกระทั่งคนไทยส่วนใหญ่ เกิดความเคยชินต่อกระบวนการขัด กลางทางสังคมดังกล่าว

ความคิดค้ำึงในหมู่คนไทยในการที่จะเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาความ เจริญของ ประเทศให้เจริญไปโดยรวดเร็วจึงยากที่จะเกิดขึ้นได้ คนไทยส่วนใหญ่ ปล่อยหน้าที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความมั่นคงปลอดภัยของชาติหรือความคิดในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศให้ เป็นภาระของบุคคลชั้นนำ ฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีของไทยก็จะต้องมีลักษณะ "การเปลี่ยนแปลงจากผู้นำระดับสูง" และ "มีการคัดลिनใจจากเบื้องบน" เสมอมา โดยที่มีปฏิกิริยาจากมวลชน อย่างผิวเผินเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงไม่ว่า เป็นทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในประเทศไทย มักจะเกิดขึ้นด้วยความจงใจ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อ รักษารูปแบบวัฒนธรรมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมแบบเดิมไว้ มิให้ถูกทำลายโดย วัฒนธรรมที่เหนือกว่า ฉะนั้นวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามา จึงถูกดัดแปลงเพื่อให้สามารถ รองรับวัฒนธรรมจารีตประเพณีของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากอารยธรรมอินเดียและเขมร ซึ่งเรื่องนี้ ชิพพิน ได้ให้ความเห็นว่า

วัฒนธรรมไทย มีจุดกำเนิดมาจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีอันเก่าแก่
ของไทย จึงมีลักษณะมั่นคง ยากที่จะถูกทำลายลงได้...ลักษณะพิเศษของ
วัฒนธรรมไทย คือ ความสามารถในการปรับตัว แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิด
ขึ้นจากภายในระบบวัฒนธรรมเอง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ไม่ได้
มีความรุนแรงจนถึงขั้นทำลายจารีตประเพณีให้แตกหัก เพื่อผลผลักดันไป
สู่ความต้องการใหม่^๑

ในระบอบการเมืองไทย ยังไม่ปรากฏมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ใด ที่จะทำ
ลายความผูกพันระหว่างกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองที่คงอยู่
ได้ ตามความเป็นจริงแล้ว การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงโครง-
สร้างรัฐบาลที่เป็นรูปแบบ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบกษัตริย์
ภายใต้รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล โดย
กลุ่มผู้นำกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง และเป็นการโค่นล้มอำนาจระหว่างบุคคลชั้นนำขึ้นปกครอง
ด้วยกัน ทศกศิจารีตประเพณีและแบบแผนการปฏิบัติ มีการเปลี่ยนแปลงและขาดตอน
เพียงเล็กน้อย อย่างเช่น รัฐธรรมนูญใหม่ ถูกร่างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มผู้นำใหม่
แต่ละกลุ่มสมาชิกรัฐสภาส่วนใหญ่ ได้รับแต่งตั้งขึ้นเพื่อค้ำประกันอำนาจที่เหนือกว่าของ
ฝ่ายบริหาร กลุ่มผู้ปกครองไทยชอบใช้กำลังอาวุธในการยึดอำนาจ แม้จะปรากฏว่า ผู้-
นำทางการเมืองบางคน ในช่วงเวลาหนึ่งนั้นเผลอว่าหาระบอบการปกครองประชาธิปไตย
แต่แท้จริงก็เป็นเพียงลมปากพูดเท่านั้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของบุคคลชั้นนำ
ไทย กล่าวโดยส่วนรวมแล้ววัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ยังไม่ได้รับการพัฒนา
ในหมู่คนไทยมากนัก ไม่ว่าจะ เป็นในระดับมวลชนหรือระดับบุคคลชั้นนำ

---

^๑ William J. Siffin, The Thai Bureaucracy : Institutional Change and Development (Honolulu : East-West Center Press, 1966), p.243.

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย แม้จะขาดความต่อเนื่อง
 อ่อนบ้าง แต่ตามประวัติศาสตร์แล้วยังไม่ปรากฏการขัดแย้งและเกิดความตึงเครียดอย่างรุนแรง
 ในวัฒนธรรมย่อยต่างๆ ของไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยยังคงมีเสถียรภาพอยู่ตลอด
 มา แม้จะมีวัฒนธรรมใหม่เข้ามาในช่วงระยะหนึ่ง แต่วัฒนธรรมการเมืองแบบจารีตประเพณี
 ไทย ก็สามารถปรับตัวรองรับวัฒนธรรมใหม่ดังกล่าวได้ โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเก่า
 แบบจารีตประเพณีไทย กับวัฒนธรรมใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามา คนไทยจึงไม่รู้สึกลำบากในการ
 รับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามา แต่ความสามารถในการซึมซับ(absorbing) รับเอาสิ่ง
 ใหม่ๆ เข้ามานี้ แม้จะไม่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมทางการเมืองไทย อันทรงไว้ซึ่ง
 ความมีเสถียรภาพอันมั่นคง แต่ก็ทำให้การพัฒนาของไทยดำเนินไปด้วยความเชื่องช้า

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองของไทยใหม่
 ในปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา ความไม่ลงรอยกันระหว่างวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากกระบวนการขัดเกลา
 ทางสังคมแบบจารีตประเพณีไทย กับผลประโยชน์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น แม้จะยังเห็นไม่เด่นชัด แต่
 ต้องยอมรับว่ากำลังเพิ่มมากขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

สาเหตุที่ค่านิยมและทัศนคติของไทยอยู่ในลักษณะทรงตัวนั้น เนื่องมาจากกระบวนการ
 การขัดเกลาทางสังคมไทยอยู่ในลักษณะที่สอดคล้องและเข้าอำนวยการซึ่งกันและกัน เมื่อเป็นเช่นนี้
 ย่อมทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองไทย มีเสถียรภาพและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

สิ่งนี้เองที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะ ตึงเครียด อันก่อให้เกิด
 เกิดการแตกแยกและไม่มีเสถียรภาพ เพราะความไม่สอดคล้องกันระหว่างกระบวนการขัดเกลา
 ทางสังคมกับความต้องการที่จะปฏิบัติระบบการเมืองของบุคคลนั้นนำไปสู่ความ

ในประเทศไทย ตัวการต่างๆ ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งในด้านการ
 เมืองและด้านอื่น มักจะเป็นตัวสร้างหรือรักษารูปแบบทัศนคติเดิมไว้ ค่านิยมซึ่งเกิดขึ้นจาก
 กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้น สนับสนุนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่าง เช่น ประ-
 สบการณ์หรือสิ่งที่สั่งสอนอบรมกันมา เน้นความสูงตงของคุณคน และหล่อหลอมให้ยึดถือสภาพชีวิต
 ทางสังคมการเมืองแบบไทย "คนไทยส่วนใหญ่" จะรู้สึกได้ว่าไม่ว่าชายหรือหญิงก็ควรจะอยู่ใน

แบบแผนชนบทรรมนิยมประเพณี กล่าวคือ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เคารพผู้มีอาวุโสกว่า และบุคคลอื่นที่ควรเคารพ สถาบันครอบครัว ชุมชนและโรงเรียน ได้สั่งสอนขัดเกลาคน-ไทยเริ่มตั้งแต่เกิดให้มีนิสัยอ่อนน้อม อยู่ในโอวาทของบิดามารดา คนสูงอายุกว่า พระ ครู และข้าราชการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองที่เป็นรากเหง้าอันหนึ่งในระบอบการปกครองจารีตประ-เพณีที่นิยมอำนาจลัทธิชาคของไทย ด้านพุทธศาสนา วัฒนธรรมให้คนไทยนับถือเคารพผู้มีอาวุโส^๑ ที่พิจารณาด้วยวิญญู ชาติภูมิและคุณธรรมคุณค่าและทัศนคติเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตส่วน-ตัวและต่อชีวิตคนไทยโดยทั่วไป แม้แต่ในกฎหมายไทย กฎหมาย ก็ยังกำหนดให้ข้าราชการ มีความสุภาพอ่อนน้อม เคารพเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว เกือบจะเป็นไปไม่-ได้ที่ข้าราชการจะปฏิเสธการเชื่อฟัง โต้แย้ง หรืออภิปรายเรื่องต่างๆ กับผู้บังคับบัญชา

โมเชล ให้ความเห็นเกี่ยวกับพลังความร่วมมือและสนับสนุน ซึ่งกันและกันของ การเรียนรู้ทัศนคติจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมไทยไว้ดังนี้

จารีตประเพณีแบบ "ตัดสินใจจากเบื้องบน" อีกทางหนึ่งหมายความว่า ความเชื่อฟังมาจากเบื้องล่าง การอ่อนน้อมยอมจำนนต่ออำนาจไม่เพียง แต่เป็นกฎเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพต่อตำแหน่งที่สูงส่ง และมีเกียรติ การยอมรับอำนาจที่สูงกว่า ถูกมองว่าเป็นสิ่งธรรมดาและ เป็นลักษณะเฉพาะของไทย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของวัฒนธรรมไทยซึ่ง เห็นเป็นปกติอยู่ทั่วไป... ในระบบราชการอเมริกัน... การยอมอยู่ใต้อา-นาจตำแหน่งและฐานะที่สูงกว่า เป็นเรื่องของความมีเหตุผล "จำเป็น เพื่อให้งานเดิน" มากกว่าเป็น เรื่องของความเชื่อและธรรมเนียมประเพณี^๑

แม้วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย จะมีความผสมกลมกลืนและมีความมั่นคงยั่งยืน แต่ก็ยังมีปัญหาขัดแย้งกันอยู่ในระบบการเมือง เพราะเหตุที่จารีตประเพณีของไทย ได้รับ การเรียนรู้จากครอบครัว โรงเรียนสถาบันอื่นที่ไม่ใช่การเมือง และจากประสบการณ์ทาง

^๑ Mosel, "Thai Administrative Behavior", Toward the Com- parative Study of Public Administration, ed. William J. Siffin (Bloomington : Indiana University Press, 1959), p.322.

การเมืองไม่สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐบาลกำลังดำเนินการ เพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงทำให้รัฐบาลไทยไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย สาเหตุสำคัญก็คือ ค่านิยมของคนไทยระดับบุคคลชั้นนำและมวลชน ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางส่งเสริมกระตุ้นให้เกิดความต้องการวิธีชีวิตการทำงานตามมาตรฐานประชาธิปไตย

สิ่งที่คงอยู่คู่กันในสังคมไทย คือการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นหรือการยอมอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่น และทัศนคติแบบสายการบังคับบัญชา ซึ่งเน้นอำนาจระหว่างผู้ที่เหนือกว่ากับผู้อยู่ใต้อำนาจ อันเกิดจากระบบการขัดเกลาทางสังคมไทยนี้ ไม่สอดคล้องและไม่สนับสนุนให้เกิดความหวังแก่คนไทยในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ในระบบใหม่

ความเหลื่อมล้ำระหว่างบุคคล ในสังคมไทยอาจแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มของผู้ที่อำนาจเหนือกว่ากับกลุ่มผู้อยู่ใต้อำนาจ ซึ่งเกิดจากระบบสายการบังคับบัญชา อันเป็นผลมาจากประวัติศาสตร์อันยาวนานและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องกันของ เบ็ดเสร็จนิยม" ความชำนาญในสองบทบาทนี้ เป็นพื้นฐานจำเป็นอันดับแรกของความสำเร็จในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในโลกการเมือง รัฐบาล ศาสนาหรือในการพิจารณา กระบวนการขัดเกลาทางสังคมอย่างต่อเนื่องนี้ ทำให้เด็กสามารถเตรียมตัวเพื่อรับบทบาท เหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ" ^๑

สถานภาพตามลำดับสายการบังคับบัญชานั้นได้รับการสนับสนุนรับรองจากคำสอนของพุทธศาสนา ที่มีความเชื่อว่า ตำแหน่งอำนาจวาสนาของคนเรานั้น เป็นผลมาจากคุณธรรมกรรมดีที่แต่ละบุคคลได้สั่งสมไว้ในชาติก่อนหาได้เป็นผลมาจากความรู้ความสามารถและความเชื่อในสมัยปัจจุบันตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ใหม่

---

^๑ Mosel, "Communication Patterns and Political Socialization in Transitional Thailand", Communications and Political Development. ed., Lucian Pye. (Princeton : Princeton University Press, 1963), P. 278-331.

ลักษณะการเมืองไทยแบบมีผู้กำอำนาจอยู่ในมือกับผู้อยู่ใต้อำนาจนี้ ริกส์ เรียกว่า "Bureaucratic Polity" ซึ่งเป็นระบบการเมืองที่ถูกปกครองหรือครอบงำโดยชนชั้นข้าราชการทหารและพลเรือน สัมพันธภาพในการบังคับบัญชาระหว่างข้าราชการไทย ในที่สุดแล้วก็คือ การปกครองแบบอำนาจนิยม "ผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่ามีสิทธิจะได้รับการยอมรับนับถือ และได้รับการเชื่อฟัง ส่วนผู้อยู่ใต้อำนาจจะต้องยอมอยู่ใต้อำนาจและยอมเชื่อฟัง" ^๑

การอบรมแบบสายการบังคับบัญชา ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้รัฐระเบียบทางการเมืองไทยนี้ ทำให้ข้าราชการในสายตาของคนไทยโดยทั่วไปอยู่ในระดับสูงของสังคม อาชีพราชการจึงมีเกียรติและได้รับการยกย่องสูงในสังคม ดังที่ริกส์ ตั้งข้อสังเกตว่า

คนไทยมักจะให้การยกย่องผู้มีตำแหน่งสูงและยอมอยู่ใต้อำนาจ ในการแสดงความคิดเห็น คนไทยเห็นว่าเป็นการไม่สุภาพในการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งผู้มีตำแหน่งหน้าที่สูง ยิ่งถ้าเป็นในที่ประชุมด้วยแล้ว ประธานในที่ประชุมมีเกียรติสูงมาก เช่น ในที่ประชุมรัฐสภา ที่ประชุมสมาคมหรือในวาระของการประชุมคณะกรรมการ บุคคลควรจะซ่อนความคิดเห็นของตนไว้ก่อน (คมในฝัก) หากเป็นเช่นนี้อยู่ตลอดไป ความพยายามในการจัดประชุม เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน ให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน มีจุดหมายร่วมกัน ก็ยากที่จะเกิดผลขึ้นได้ ^๒

^๑ Siffin, The Thai Bureaucracy, p.30-31, 128-32, 222.

^๒ Fred W. Riggs, "Interest and Clientele Groups," in Problems of Politics and Administration in Thailand, by Joseph L. Sutton (Bloomington: Indiana University Press, 1962) p.171-173.

✓ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปัญหาการเมืองในระบบประชาธิปไตยของไทย

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมืองระดับแรกของไทย คือ ครอบครัว ลักษณะของครอบครัวไทยย้ำการใช้อำนาจของบิดา บิดาเป็นศูนย์กลางของอำนาจในระดับครอบครัว แทนที่จะย้ำในเรื่องทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติอย่างรูปแบบวิถีทางของประชาธิปไตย เช่น เรื่องความเท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือการถกเถียงอภิปรายเรื่องการเมือง ครอบครัวของคนไทย กลับไปพูดถึงเรื่องการเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตัว ความเป็นคนว่านอนสอนง่าย เป็นต้น

สังคมไทยเป็นสังคมที่ขาดพลังทางการเมืองที่เป็นกลุ่มก้อน ขาดการรวมกลุ่ม การมีสมาคมต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามารถในการต่อรองอำนาจ หากเกิดมีอำนาจใดมีอำนาจสิทธิขาดเพียงอำนาจเดียว ทัศนคติและค่านิยมที่ย้ำการใช้อำนาจในระดับครอบครัว ซึ่งมีบิดาเป็นศูนย์กลางได้ขยายขอบเขตออกไป เป็น พ่อบ้านในระดับหมู่บ้าน เป็นพ่อเมืองในระดับเมือง และเป็นพระมหากษัตริย์ในระดับประเทศ ข้าราชการเป็นตัวแทนของอำนาจพระมหากษัตริย์จึงได้รับเกียรติและฐานะสูงในสังคม และขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีไทย รวมทั้งคำสอนของพุทธศาสนา ก็ช่วยเสริมส่งอำนาจของบุคคล โดยเชื่อว่าบุคคลผู้มีอำนาจเป็นผู้มีบุญญาบารมี ควรจะได้ให้การยอมรับนับถือและเทิดทูนไว้ ความเข้าใจในเรื่อง "การเมือง" นั้น เป็นสิ่งที่ไกลโพ้น ไม่ใช่เรื่องที่ชาวบ้านธรรมดาควรจะเข้าใจ การเมืองเป็นเรื่องของเมืองหลวง เป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยในเมือง ไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน ชาวบ้านมีหน้าที่ในการประกอบคุณธรรมความดี สร้างสมบุญเอาไว้เพื่อชาติหน้าจะได้มีความสุขสบาย โดยการทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังธรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยส่งเสริมอำนาจของศาสนาให้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวชนบทในท้องถิ่น ศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก

โรงเรียน เป็นสถาบันการศึกษาโดยตรงของบุคคลในวัยเด็ก หลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนในประเทศไทย เน้นในเรื่องหน้าที่ความเป็นพลเมือง เช่น หน้าที่ของนักเรียนที่มีต่อพ่อแม่ในครอบครัว ต่อครูบาอาจารย์ในโรงเรียน ต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองสูงสุด ต่ออภิกุศลสาม เพร.ในด้านศาสนาและต่อรัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุดของประเทศ

เด็กไทยถูกสอนให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทย แม้แต่การแต่งกาย ก็ต้องแต่งกายเป็นแบบเดียวกัน แนวความคิดและสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างของระบอบประชาธิปไตย ไม่มีการกล่าวถึงในโรงเรียนมากนัก หากจะมีก็เป็นเพียงการอ่านและท่องจำตามตำราสมัยใหม่ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เป็นแบบผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดกับผู้ผู้ใต้ปกครอง ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งโดยเคร่งครัด การฝึกหัดวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นและการโต้แย้งอย่างมีเหตุผลมีผล ซึ่งเป็นรากฐานเบื้องต้นของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็ไม่เคยได้รับการเหลียวแลในโรงเรียน ครูในสายตาของชาวบ้านในท้องถิ่นไทย นับเป็นผู้นำสำคัญของท้องถิ่นในด้านการศึกษา ให้ความรู้ใหม่ๆ แก่ชาวบ้าน หากมีลักษณะอำนาจนิยม เขียวชาไม่สนใจการเมืองและทำลายประชาธิปไตยเสียเองแล้ว จึงเป็นเรื่องยากที่ชาวบ้านหรือคนไทย โดยทั่วไปจะมีความเข้าใจหรือเชื่อมั่นในประชาธิปไตย

นอกจากนั้น ระบบการศึกษาชั้นสูงของไทย ยังมีลักษณะไปในทางฝึกฝนให้ความรู้ในเรื่องอาชีพแก่ผู้เรียน เพื่อผู้เรียนจะสามารถไปประกอบอาชีพได้เมื่อสำเร็จการศึกษา และระบบราชการไทยก็เป็นแหล่งดึงดูดผู้ที่มีการศึกษาสูง เข้าไว้ ระบบราชการไทยจึงช่วยกล่อมเกลาคความรู้ลึกลับนึกคิดใหม่ให้กับผู้มีการศึกษาสูง โดยเน้นถึงความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทำให้ผู้มีการศึกษาดังกล่าว คงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยไว้ได้อีกระดับหนึ่ง

ปัญหาสำคัญของการเมืองไทย ซึ่งยากต่อการพัฒนามาก็คือการขาดกลุ่มผลประโยชน์และสมาคมต่างๆ ที่มีพลังในการต่อรองดังได้กล่าวไว้ข้างแล้ว กลุ่มผลประโยชน์และสมาคมต่างๆ เหล่านี้เองที่จะช่วยเป็นพลังดันมหาชนไปสู่รัฐบาล เพื่อให้รัฐบาลสนองตอบความต้องการของมวลชนได้สำเร็จ นับตั้งแต่ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นต้นมา ยังไม่ปรากฏกลุ่มทางการเมืองใดที่จะมีพลังอำนาจขึ้นท้าทายอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย แม้ปัจจุบันนี้จะมีกลุ่มข้าราชการทหารและพลเรือนก้าวขึ้นมา เป็นกลุ่มพลังที่เข้มแข็งก็ตาม แต่กลุ่มดังกล่าวก็เป็นกลุ่มของข้าราชการระดับสูง ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ไม่ได้เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองในอันที่จะช่วยพัฒนาระบอบการเมืองประชาธิปไตยแต่อย่างใด ตรง

กันข้ามกลับ เป็นกลุ่มที่ส่งเสริมสนับสนุนอำนาจนิยมตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดั้งเดิมนั่นเอง ซึ่งนักวิชาการบางท่านมองกลุ่มหลังทางการเมืองนี้ว่า คือกลุ่มขุนนาง ขุนศึก ศักดินา ซึ่งสนับสนุนระบอบกษัตริย์นิยมอยู่นั่นเอง

การที่กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มสมาคมต่างๆ ในประเทศไทย ยังไม่อาจเจริญเติบโตขึ้นมาได้ นั้น มีสาเหตุอยู่หลายประการ ประการแรกก็เพียง รัฐบาลเข้าไปผูกขาดกิจกรรมอุตสาหกรรมหนักเกือบทุกอย่าง โดยการแต่งตั้งผู้นำทางการเมือง หรือข้าราชการ เข้าไปควบคุมบริหารกิจการต่างๆ โดยเฉพาะรัฐวิสาหกิจ สิ่งนี้เองที่ทำให้ข้าราชการไปมีอิทธิพลต่อเอกชน และกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ จึงถูกทำลายลง

อุปสรรคของการก่อตัวกลุ่มผลประโยชน์และสมาคมต่างๆ อีกประการหนึ่งก็คือ ข้อจำกัดทางกฎหมาย กฎหมายของไทยหลายรัฐบาลห้ามมิให้ก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง เหตุนี้เองกลุ่มกิจกรรมต่างๆ จะไม่สามารถเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นกลุ่มทางการเมืองที่เข้มแข็งได้

นอกจากนั้น ลักษณะของคนไทยเองก็ไม่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่ม คำนิยมแบบปัจเจกชนนิยมของไทยต่างจากคำนิยมปัจเจกชนนิยมตามแบบตะวันตก ปัจเจกชนนิยมไทยมีความอิสระมากกว่าตะวันตกทำให้ขาดวินัยในการรวมกลุ่ม คนไทยนั้นชอบทำอะไรตามใจตัวเอง ไม่ชอบนำตัวเองเข้าไปผูกพันกับผู้อื่น สิ่งนี้อาจเป็นเพราะแรงสนับสนุนจากคำนิยมทางพุทธศาสนา ซึ่งย้ำการพึ่งตนเองบุคคลควรจะใช้ความรู้ความสามารถด้วยลำแข้งของตนเองในการประกอบกิจกรรมต่างๆ นอกจากนั้น คนไทยยังขาดประสบการณ์ในการทำงานแบบรวมกลุ่ม แม้จะมีข้อโต้แย้งว่าไม่เป็นความจริง เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นต้น คนไทยก็สามารถทำงานเป็นกลุ่มได้ แต่เมื่อมาวิเคราะห์อย่างจริงจังแล้ว จะเห็นว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวของคนไทย เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว นั้น มีลักษณะแบบไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับความรู้สึกส่วนตัวของผู้เข้าร่วม และความรู้สึกส่วนตัวโดยทั่วไปของคนไทย ที่เข้าร่วมลงแขกเกี่ยวข้าว ก็เพราะชอบความสนุกสนานและตามความเป็นจริงแล้ว เจ้าของนาข้าวที่จัดให้มีการลงแขกเกี่ยวข้าวก็ต้องเสียเงินทองไปในการจับจ่าย ซื้ออาหารมาเลี้ยงดู "แขก" ที่ไปช่วยเกี่ยวข้าว เป็นจำนวนเงินไม่ใช่น้อย และ เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วการรวมกลุ่มก็ขาดหายไป

อาจสรุปได้ว่า กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มสมาคมในประเทศไทย ที่ไม่อาจมีพลังทางการเมืองได้อย่างเข้มแข็ง ก็เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากผู้นำทางการเมืองระดับสูงของไทยเป็นสำคัญ ส่วนค่านิยมความเป็นปัจเจกชนนิยมของคนไทย ก็เป็นอุปสรรคอยู่บ้างแต่ก็อาจเหี่ยวหายได้

ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

หากจะใช้แนวทางการศึกษาของพาย มาวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองในระดับมวลชน วัฒนธรรมทางการเมืองในระดับนี้มีลักษณะ เป็นอนุรักษ์นิยมอยู่มาก และยังมีอิทธิพลครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของคนไทยส่วนใหญ่ ประมาณถึงร้อยละ ๘๐ ของคนไทยทั้งประเทศ จำนวนร้อยละ ๘๐ นี้ ประกอบด้วยประชากรที่คอยการศึกษา รวมทั้งที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ซึ่งได้แก่ ชาวนาและกรรมกรทั่วไป ลักษณะของมวลชนในระดับนี้มัก เชื่อยชา ไม่กระตือรือร้น อาจเป็นเพราะการอยู่ห่างไกลจากระบบการเมืองของประเทศ และพวกเขาเองก็คิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของบุคคลชั้นนำ

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำ วัฒนธรรมทางการเมืองระดับนี้เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นปกครองหรือปัญญาชน ซึ่งมีจำนวนน้อย ประมาณไม่เกิน ร้อยละ ๒ ของประชากรไทยทั่วประเทศที่เป็นผู้เหนือ และกลุ่มชนชั้นปกครองหรือปัญญาชนกลุ่มนี้จะมีผู้นำทางการเมือง ประมาณ ๑๐-๑๕ คน นอกจากนั้นก็มิใช่ข้าราชการซึ่งดำรงตำแหน่งในระดับสูง ตั้งแต่ระดับอธิบดีและพลตรีขึ้นไป มีผู้มีอิทธิพลบ้าง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำต่างจากวัฒนธรรมทางการเมืองของมวลชน โดยถือพื้นฐานทางการศึกษาเป็นเกณฑ์ บุคคลชั้นนำในระดับนี้มีการศึกษาค่อนข้างสูง บางคนก็มีชาติตระกูลสูง จึงได้รับการอบรมมาดี นอกจากนั้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ทรงส่งเสริมการศึกษา จึงได้ส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเป็นอันมาก เมื่อนักเรียนไทยเหล่านี้เดินทางกลับมาประเทศไทยแล้ว จึงรับเอาความคิดค่านิยมแบบตะวันตกเข้ามาด้วย จึงทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของนักเรียนไทย ซึ่งได้ก้าวขึ้นมาเป็นบุคคลชั้นนำของไทยในระยะ เวลาต่อมา มีแบบที่ต่างจากวัฒนธรรมการเมืองดั้งเดิม

เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะของหลักการและแนวความคิดแบบประชาธิปไตยและอำนาจนิยม ได้ชัดเจนขึ้น ในการกำหนดแนวทางในการสร้างแบบสอบถามในการวิจัย ทศนคติและค่านิยม ของบุคคลชั้นนำท้องถิ่นต่อไป ควรจะได้พิจารณาหลักการและลักษณะของประชาธิปไตยและอำนาจนิยมด้วย

ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย นี้จะมีความหมายสำหรับทุกประเทศในโลกขณะนี้ เพราะไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ถูกกล่าวหาว่ามีระบอบการปกครองแบบเผด็จการหรือประเทศในระบอบที่มีลักษณะการปกครองแบบสังคมนิยม ต่างก็ไม่มีผู้จะยอมรับว่าตนเป็นประเทศเผด็จการหรือสังคมนิยมตามที่ถูกกล่าวหา อย่างเช่น ประเทศรัสเซีย เองก็ยังถือว่าตนเองใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เป็น ประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ (democratic centralism) หรือ อย่างประเทศจีนเองก็ไม่เรียกตัวเองว่า ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน เป็นต้น ฉะนั้น เมื่อประชาธิปไตย เป็นที่กล่าวขวัญและเป็นที่ปรารถนาของนานาประเทศ เช่นนี้ จึงควรจะพิจารณาที่มา ความหมาย และความคิดประชาธิปไตยว่าเป็นอย่างไร

รากศัพท์ หรือที่มาของคำว่าประชาธิปไตย (democracy) นี้ มาจากภาษากรีก โดยคำว่า demo แปลว่า ประชาชน kratein แปลว่าการปกครอง ตามความหมายเดิมของประชาธิปไตยในสมัยกรีกโบราณ ประชาธิปไตยจึงมีความหมายว่าเป็นรูปการปกครองแบบหนึ่งที่ประชาชน ทั้งหมดเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยตรง ด้วยการประชุมร่วมกันพิจารณาตัดสินใจปัญหา ในที่ประชุมใหญ่โดยตรง นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐยังต้องได้รับเลือกตั้งจากประชาชนด้วย^๑

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย,

กมล สมวิเชียร ได้แบ่งกลุ่มของนักรัฐศาสตร์ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยออกเป็น ๓ กลุ่ม^๑

กลุ่มที่หนึ่ง มองประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นระบบการเมือง การปกครอง หรือ เป็นอำนาจ

๑. อริสโตเติล(Aristotle) ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่าในระบบประชาธิปไตยนั้น อำนาจสูงสุดอยู่ในมือของประชาชนทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามอริสโตเติลก็ไม่ได้ไว้ใจประชาชนหรือคนจำนวนมาก โดยเห็นว่า "ประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก ซึ่งคนส่วนมากก็คือมวลชนที่อาจจะไม่รู้จักคิดและไม่รู้จักตัดสินใจได้ถูกต้อง" ^๒

๒. ลอร์ด ไบรซ์ (Lorf Bryce) ให้ทัศนะว่าประชาธิปไตยคือการปกครองซึ่งเจตน์จำนงของบุคคลที่เป็นเสียงส่วนใหญ่มีอำนาจสูงสุด เสียงส่วนใหญ่นี้ประกอบด้วยบุคคลที่เหมาะสมรวมกันมีจำนวนอย่างน้อยสามในสี่ของทั้งหมด. ซึ่งจะทำให้พลังของมวลชนเหล่านั้นได้ส่วนสัดกับคะแนนเสียงของเขา

๓. ประธานาธิบดี ลินคอล์น เรียกการปกครองระบอบประชาธิปไตยว่า เป็นการปกครอง "รัฐของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน"

กลุ่มที่สอง เห็นว่าประชาธิปไตย จะมีความหมายต่อเมื่อ : มันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสัมพันธ์ภาพของมนุษย์ต่อมนุษย์ในสังคม ซึ่งเป็นระดับพื้นฐานยิ่งกว่า การเมืองหรือการปกครอง ซึ่งในกลุ่มนี้ก็มี

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ประชาธิปไตยสังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย",

๑. ชาร์ลส์ เมอริแอม (Charles Merriam) ให้ทัศนะว่า "ประชาธิปไตย
มิใช่สูตรสมการอย่างหนึ่งอย่างใด และก็ไม่ใช้พิมพ์เขียวของการจัดองค์กรใดๆ แต่เป็นแนว
ทางแห่งความคิด และการกระทำอันมีเจตนารมย์ เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยได้รับแรง
ผลักดันและการให้ความหมายจากมติมหาชน" ^๑

๒. เอ ดี ลินเซย์ (A.D. Lindsey) มีความเห็นว่า ประชาธิปไตยตั้งอยู่บน
สมมติฐานที่ว่า มนุษย์สามารถตกลงทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกันได้ และในขณะเดียวกัน แต่ละคน
ก็ยังสามารถมีชีวิตของตนเองได้ (ประชาธิปไตย) เชื่อว่าถ้าเราเคารพนับถือบุคลิกภาพ
ของกันและกันมากพอ เราจะสามารถหากฎเกณฑ์ของระบบสิทธิเสรีภาพ ซึ่งจะทำให้เรา
แต่ละคนบรรลุถึงซึ่งชีวิตอันเสรีได้ และวิธีการที่ดีที่สุด เพื่อได้ให้มาซึ่งจุดหมายปลายทางนี้
ก็คือ การปรึกษาหารือถกเถียงกัน ^๒

๓. แฮโรลด์ ดี. ลาสเวลล์ (Harold D. Lasswell) กล่าวว่า "ประชา-
ธิปไตยได้แก่ สังคมของบุคคลที่มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน" ^๓

---

^๑ Charles E. Merriam, The New Democracy and the New Despotism
(New York : McGraw - Hill Book, 1939), p.44.

^๒ A.D. Lindsay, The Essentials of Democracy, (Philadelphia:
University of Pennsylvania Press, 1939), p.35-371

^๓ Harold D. Lasswell, The Meaning of Democracy : An Appraisal
of the American Experience, (New York : Frederik A. Praeger, 1963),
p.79.

สรุปได้ว่า กลุ่มที่สองนี้ให้ความหมายของประชาธิปไตยว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ เป็นวิถีชีวิตของคนทุกๆ คน ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของความไว้วางใจและความเคารพซึ่งกันและกัน ความขัดแย้งซึ่งอาจจะเกิดขึ้น ในการสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะสามารถขจัดไปได้ด้วยการพูดจา ถกเถียงและใช้เหตุผลโดยสันติวิธี

กลุ่มที่สาม เห็นว่าประชาธิปไตยเป็นหลักการอันนำไปสู่ชีวิตที่ดีงามสูงสุด มีนักคิดที่อยู่ในกลุ่มนี้ คือ

๑. คาร์ลตัน ซี โรดี (Carlton C. Rodee) กล่าวว่า ประเทศที่เป็นประชาธิปไตย จะพยายามก้าวไปสู่ชีวิตที่ดีงาม เพื่อประชาชนของชนทุกๆ คน โดยไม่หยุดยั้ง นั่นก็คือให้มีเสรีภาพของแต่ละคนมากที่สุดพร้อมๆ ไปกับการได้รับความคุ้มครองในชีวิต ความปลอดภัย การสงเคราะห์ และการมีโอกาสในชีวิตที่กว้างขวางที่สุดสำหรับทุกคน นำไปสู่จุดหมายปลายทาง อันได้แก่ โอกาสที่จะให้แก่ทุกคน เท่าเทียมกันมากที่สุด เท่าที่ธรรมชาติจะอำนวย เพื่อการพัฒนาบุคลิกภาพของแต่ละคน ให้เต็มที่ที่สุด และให้ได้มาซึ่งการเข้าร่วมมีบทบาทในทางการเมืองอย่างจริงจังของประชาชนจำนวนมากที่สุด^๑

๒. ฮาโรลด์ เจ ลาสกี (Harold J. Laski) สรุปว่า "หัวใจของความคิดแห่งประชาธิปไตย ได้แก่ ความพยายามของมนุษย์ที่จะยืนยันความยิ่งใหญ่ของตน และพยายามหาทางขจัดอุปสรรคที่จะขัดขวางมิให้มนุษย์บรรลุถึงจุดหมายดังกล่าว"^๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Carlton C. Rodee, The Meaning of Democracy : An Appraisal of the American Experience (New York : Frederick A. Praeger, 1963.) p. 79.

^๒ Harold J. Laski, "Dumocracy", ใน Encyclopaedia of the Social Science. Vol.5, p.76-85.

ความหมายของประชาธิปไตยที่ถือว่า เป็นหลักการของประชาธิปไตย อาจพิจารณา
ได้ ๓ ความหมาย ดังนี้

๑. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบ กมล สมวิเชียร ได้วางหลักเกณฑ์
ของการปกครองแบบประชาธิปไตยในฐานะเป็นระบบการเมือง(political system)
หรือรูปแบบของการปกครอง (form of government) ไว้ พอสรุปได้ดังนี้^๑

- ก. หลักที่ว่า ผู้ปกครองจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้อยู่ใต้ปกครอง
- ข. หลักที่ว่า ผู้ใต้ปกครองจะต้องมีสิทธิเปลี่ยนตัวผู้ปกครองได้เป็นครั้ง
คราว
- ค. หลักที่ว่า สิทธิมนุษยชนขั้นมูลฐานของประชาชนจะต้องได้รับการปกป้อง
คุ้มครอง

ส่วนของ ซอล ปาโดเวอร์(Saul Padover) ได้ตั้งมาตรฐานเพื่อใช้ในการ
การจัดการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ ๔ ประการ คือ^๒

๑. ความเสมอภาคทางกฎหมาย หมายความว่า ทุกคนจะต้องเท่าเทียมกัน
ในสายตาของกฎหมาย เมื่อทำผิดก็ถูกพิจารณาตัดสินโดยใช้กฎหมายเดียวกัน ศาลประเภท
เดียวกันและกระบวนการอย่างเดียวกัน
๒. ความเสมอภาคในการออกเสียงเลือกตั้ง กล่าวคือ คนหนึ่งมีเสียง
เดียว ไม่ว่าจะยากดีมีจน หรือโง่ฉลาดอย่างไร
๓. การเลือกตั้งผู้แทนเป็นครั้งคราว เพื่อขจัดการผูกขาดทางการเมือง
๔. การออกกฎหมาย โดยใช้มติของเสียงข้างมาก

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๑๒.

^๒ Saul K. Padover, The Meaning of Democracy : An Appraisal
of the American Experience (New York : Praeger, 1963), หน้า 10.

๕. เสรีภาพในการประกอบกิจกรรมทางการเมืองและ เสรีภาพในการมีนโยบายทางการเมือง

กมล สมวิเชียร ตั้งข้อสังเกตว่า มาตรฐานของ พาโตเวอร์ นี้ คนกลุ่มใหญ่สามารถออกกฎหมายกีดกันส่วนน้อยได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดระบบ "เผด็จการของชนส่วน-ใหญ่"^๑

ชยอนันต์ สมุทวณิช มีความเห็นว่า

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง ก่อการจตุรรูปแบบการปกครอง กำหนดความสัมพันธ์ระหว่าง สถาบันทางการเมือง บทบาท อำนาจและหน้าที่ของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนวิธีการที่ใช้ในการตัดสินใจหาข้อขัดแย้ง ในทางปฏิบัติตามแนวความคิดประชาธิปไตย^๒

สรุปความเห็น เกี่ยวกับรูปแบบทางการเมืองปกครองในทัศนะของชยอนันต์

ชยอนันต์ เห็นว่า รูปแบบทางการเมืองแบบประชาธิปไตยควรมีหลักการดังนี้

๑. หลักที่ถือว่า มนุษย์ มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาสูง รู้จักใช้เหตุผล
๒. หลักความเป็นอิสระและ เสรีภาพของมนุษย์
๓. หลักความเท่าเทียมกันของคน
๔. หลักการให้ความยินยอมของประชาชน ต่อผู้มีอำนาจในการปกครอง
๕. หลักอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน
๖. หลักเกี่ยวกับสิทธิที่จะคัดค้านไม่เห็นด้วยและการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๑๒-๑๓.

^๒ ชยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมไทย คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย,

๒. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ (ideology) หมายความว่าหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ หลักเสรีภาพ(liberty) ซึ่งประกอบด้วยสิทธิ (rights) และหน้าที่ (duties) และอิสรภาพ(freedom) และหลักความเสมอภาค (equality) ซึ่งหมายถึงความเท่าเทียมกัน โดยต้องเป็นหลักยึดเหนี่ยวอยู่ในจิตใจของพลเมืองทั้งหมด คำว่า อุดมการณ์ หมายถึงแบบแผนความประพฤติ (norms) ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากแนวความคิดอย่างมั่นคงและจริงจังในความคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น คนที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย จะมีความเชื่อว่าการใช้สิทธิต่างๆ จะต้องมิชอบเขตภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย ก็จะทำให้คนๆ นั้นกลายเป็นผู้เคารพต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัด เมื่อบุคคลนั้นจะทำผิดกฎหมาย ก็จะไม่กล้าทำเพราะเป็นการฝืนอุดมคติของตน คนที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย จะต้องมีความเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวมด้วย เป็นต้น

กระมล ทองธรรมชาติ ให้ความเห็นสรุปว่า

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ยังคง เป็นพลังที่จูงใจให้คนส่วนมากรื้อรื้อและตื่นรนที่จะไปให้ถึงความ เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แท้ต่อไป คือ เป็นทั้งประชาธิปไตยทางการเมือง ประชาธิปไตยทางสังคมและประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจ^๑

๓. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต (way of life) หมายความว่าพลเมืองทุกคน จะต้องยึดถือหลักการประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ หลักเสรีภาพและความเสมอภาค เป็นวิถีชีวิตประจำวันของเขาด้วย กล่าวคือในชีวิตประจำวันของคนนั้น จะต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักเสรีภาพและความเสมอภาคอยู่ตลอดเวลา เช่น การเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองด้วยการเสียภาษีอากรให้รัฐบาล

^๑ กระมล ทองธรรมชาติ, การเมืองและประชาธิปไตยของไทย (พระนคร :

การเป็นทหาร การไม่เอาโรคเอาเปรียบสังคมส่วนรวม เช่น การรักษาสาธารณสุขสมบัติ การให้ความร่วมมือกับประเทศชาติ ฯลฯ^๑

ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตนี้ จึงมีลักษณะคล้ายกับเป็นความรู้สึกรับผิดชอบอยู่ในจิตใจของคนเรา คนในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีความสำนึกอยู่เสมอในความเป็นพลเมืองของตนว่าในฐานะของความเป็นพลเมืองนั้น จะต้องมีความรับผิดชอบต่องานตัวเองอย่างไร จะต้องรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างไร ไม่ใช่รอคอยแต่ความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงอย่างเดียว หรือ พยายามเอาโรคเอาเปรียบผู้อื่นตลอดเวลา

นักสังคมวิทยาที่ท่านหนึ่งกล่าวถึงประชาธิปไตย ว่า

ในความหมายที่แท้จริง ประชาธิปไตย ไม่ใช่ลักษณะของระบอบการปกครองเท่านั้น แต่เป็นลักษณะของการใช้ชีวิตของคนในทุกด้าน ในการคบเพื่อน ในการทำงาน ในครอบครัว ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คนที่ยึดหลักประชาธิปไตย ในการดำเนินชีวิตเท่านั้น จึงจะเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้ บางคนเป็นประชาธิปไตยในความต้องการที่แสดงออกหรือในคำพูด แต่มีทัศนคติและการกระทำที่ตรงข้ามกับหลักการของประชาธิปไตย แสดงว่าในจิตใจของเขายังฝังแน่นอยู่กับคุณค่า (values) แบบเก่า เช่น ตีงกบ่งกัน ในสังคม เจ้าขุนมูลนายหรือสังคมเผด็จการ ในสังคมประชาธิปไตย คนจะต้องยึดมั่นในคุณค่าและหลักการบางอย่างในการดำเนินชีวิต เช่น สิทธิ เสรีภาพส่วนบุคคล ความเท่าเทียมกัน (equality) บั๊จเจกชนนิยมหรือความเป็นตัวของตัวเอง (individualism) ความยึดมั่น

^๑ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเมืองไทย," ในการเมืองและสังคม, หน้า ๒-๓.

^๒ ประเสริฐ แย้มกลิ่นฟ้า, "สังคมวิทยาการเมือง : ประชาธิปไตยในแง่สังคมวิทยา" ใน การเมืองและสังคม, หน้า ๑๑๖.

ในหลักการและศักดิ์ศรีส่วนบุคคล(integrity and individual dignity) ความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ระเบียบวินัยและความอดกลั้น (tolerance) การรักความเป็นธรรม(fair play) และการยึดหลักเหตุผล (rationality) จะเห็นได้ว่าคุณค่าเหล่านี้ตรงข้ามกับ คุณค่าที่ยกย่องกันในสังคมเผด็จการ หรือสังคมเจ้าขุนมูลนาย เช่น การนิยมอำนาจ (authoritarianism) การนิยมการใช้กำลัง(violence) การถือชาติ ตระกูล หรือถือพวกถือหมู่ ฯลฯ

วิถีชีวิตที่นิยมคุณค่าแบบประชาธิปไตยนี้ เกิดขึ้นมาจากกระบวนการขัดเกลาให้เรียนรู้ระเบียบทางสังคม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะเป็นตัวสร้างแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคมการเมือง ซึ่งเรียกว่า "บุคลิกภาพทางการเมือง"

บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย

บุคลิกภาพทางการเมืองนี้ เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลซึ่งเกิดจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมให้รู้ระเบียบทางการเมือง ลักษณะของบุคลิกภาพทางการเมืองอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย และบุคลิกภาพแบบเผด็จการ

สำหรับ ผู้มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น มีลักษณะสำคัญดังนี้^๑

๑. มีความเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นเสียแต่ว่าจะถูกชักจูงให้คล้อยตามได้ว่า ความเห็นนั้นมีเหตุผลควรที่จะเชื่อถือ
๒. เป็นคนที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้ง่าย
๓. มีความรับผิดชอบ ผูกพันในสิ่งที่เขาได้ตัดสินใจกระทำลงไป

---

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย,

๔. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น ศาสนาอื่น เชื้อชาติอื่น
๕. คิดถึงบุคคลอื่น ในฐานะที่คนๆ นั้นเป็นตัวของเขาเอง ไม่ใช่ไปจัดประเภทให้ เช่น ไม่ไปเรียกพวกที่ต่างไปจากตนว่า "พวกหัวรุนแรง" หรือ "พวกฝ่ายซ้าย" โดยไร้เหตุผล
๖. มองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต
๗. ไม่ยอมรับอำนาจอันใดโดยปราศจากเหตุผล หรือโดยไม่มีความชอบธรรม

จากลักษณะของบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการตั้งคำถาม เพื่อประเมินทัศนคติของบุคคลชั้นนำจังหวัดสิงห์บุรี ในบทต่อไป

เผด็จการและอำนาจนิยม

เผด็จการและอำนาจนิยมมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เผด็จการเป็นลักษณะของการใช้อำนาจตามอำเภอใจ โดยปราศจากการเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ของผู้ที่ร่วมอยู่ในสังคมเดียวกัน ส่วนอำนาจนิยม น่าจะหมายถึงค่านิยมที่ไม่ชอบวิธีทางสันติ แต่ชอบที่จะใช้พลังแห่งอำนาจ เพื่อขจัดปัญหาหรือข้อขัดแย้งในการดำเนินงานไม่ว่าในลักษณะใด

อย่างไรก็ตาม ที่มาของสองคำนี้ นักวิชาการท่านหนึ่ง^๑ เห็นว่ามาจากผลของปรัชญานักคิดสมัยใหม่ เมื่อมุสโสลินี ได้คิดเขียนลัทธิฟาสซิสต์ขึ้น และเขเกล เองก็เคยใช้คำว่า total มาก่อน โดยหมายถึงระบอบการเมืองประเภทหนึ่ง

^๑ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ(ประชาธิปไตย : เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๖๔-๗๐.

หากจะพิจารณากันอย่างกว้างๆ ระบอบการปกครองแบบเผด็จการนั้น เป็นเรื่อง ที่ชนกลุ่มน้อยที่ปรารถนาอำนาจสามารถครอบครองอำนาจในการควบคุมของรัฐได้อย่างเต็มที่ และได้ใช้วิธีทางทุกประการเพื่อที่จะรักษาและขยายอำนาจให้กว้างขวาง มั่นคง แข็งแรง และวิธีทางนั้นใช้ความรุนแรง เพื่อให้เป็นไปตามที่ชนชั้นนำปรารถนา แต่อย่างไรก็ตาม เผด็จการสมัยใหม่นั้นเริ่มใช้ความกดดันทางเศรษฐกิจ วิทยาการและการสร้างมติดมหาชน เพื่อบังคับมวลชนให้คล้อยตาม คำสั่งรัฐ ต่างจากเผด็จการสมัยเก่าซึ่งมักจะอ้างอำนาจ ของเทพยดาหรือพระเจ้าในรูปของเทวสิทธิ์^๑

โดยทั่วไปแล้ว ระบอบเผด็จการอาจแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ อำนาจนิยมและ เผด็จการเบ็ดเสร็จ

ลักษณะของอำนาจนิยมนั้น จะต้องมีการรวมอำนาจอยู่ในมือของคนกลุ่มเดียว ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยและสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ และในการปฏิบัติงานก็ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อประชาชน

ส่วนอำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จนั้น ประกอบด้วยลักษณะ เช่นเดียวกับลักษณะ อำนาจนิยม แต่มีลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้น คือ กิจกรรมทุกอย่างของประชาชนรวมทั้งวิถีดำรง ชีวิตทั้งปวงของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจ สังคมหรือการเมืองตก อยู่ในอำนาจรัฐทั้งสิ้น เช่น นาซี เยอรมัน สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ฟาสซิสต์มุสโสลินี เป็นต้น^๒

อย่างไรก็ตาม ลักษณะความเป็นเผด็จการหรืออำนาจนิยมนั้น เป็นลักษณะที่ผูกพัน กับสภาพจิตใจของบุคคล ซึ่งสิ่งที่มีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจ ก็อาจมาได้จาก ๒ ทาง คือ กรรมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จึงทำให้เห็นว่าบุคคลซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างเดียวกัน แต่

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย:เผด็จการ) และ หลักวิเคราะห์การเมืองแผนใหม่, หน้า ๗๑-๗๒.

ต่างบิดามารดา มีลักษณะนิสัยใจคอแตกต่างกัน แต่มีไว้ว่าสภาพแวดล้อมจะไม่มีผลต่อสภาพจิตใจเสียเลย สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของบุคคลอยู่ไม่น้อยทีเดียว ยิ่งหากเป็นสภาพจิตใจของบุคคลชั้นนำหรือผู้นำแล้วย่อมมีผลกระทบต่อส่วนรวมเป็นอันมาก

บุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม

อดอร์โนกับพวก ได้แยกลักษณะของผู้มี "บุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม" หรือผู้มี "จิตใจแบบอำนาจนิยม" ว่ามีลักษณะดังนี้^๑

๑.ต่อต้านพวกเซมิติก (Anti-Semitic) หมายถึงถูกเกลียดชังพวกอื่นซึ่งไม่เหมือนตนและแสดงการต่อต้าน เช่น เยอรมันนิยมยิวเลออร์ดูถูกพวกยิว

๒. ถือเอาเชื้อชาติตนเป็นใหญ่ (ethnocentrism) หมายความว่า เมื่อเปรียบเทียบกับชาติอื่นแล้ว มักจะเอาชาติของตัวเองเป็นมาตรฐานว่าเป็นชาติที่เจริญแล้ว มีอารยธรรมสูง มีความเยอหยิ่งทงในชาติของตัวเอง เช่น เยอรมันนิยมยิวเลออร์ และประเทศจีนในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๓. อนุรักษ์นิยมทางการเมืองและ เศรษฐกิจ (political and economic conservatism) เป็นการรักษาสถิติทางการเมืองและ เศรษฐกิจของตนไว้ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง แม้จะมีระบบการเมืองและ เศรษฐกิจที่เจริญกว่าหลังไหลเข้ามา ก็ไม่ยอมรับโดยง่าย คงสงวนรูปแบบเดิมของตนไว้

๔. คำมั่นถึงแต่เรื่องของตน ประวัติศาสตร์ในอดีตของตน (idealization of parents and self) สนใจแต่เรื่องของตนเอง ชั่วประวัติของตน ไม่ไยดีกับผู้อื่นคนอื่น

---

^๑ T.W. Adorno, et al., The Authoritarian Personality (New York : Harper, 1950).

- ๕. ไม่พิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง (anti-introspection or avoidance of introspection) หลีกเลี่ยงการพิจารณาตนเอง คอยจ้องจับผิดแต่ผู้อื่น
  - ๖. ยึดถือบทบาทความสามารถในด้านเพศอย่างเหนียวแน่น (rigid conception of sex roles) หมายความว่า มีความเชื่อว่ามีความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและเพศชาย ไม่ยอมรับว่าทั้งสองเพศมีสิทธิเท่าเทียมกัน
  - ๗. มีความห่วงใยต่อสถานภาพของตนเอง (concern for status) ห่วงถึงมรดกตำแหน่งหน้าที่ของตัว ในลักษณะที่ไม่ยอมให้สูญเสียไป เปรียบเหมือน ข้าราชการผู้ใหญ่ที่ห่วงเก้าอี้หรือตำแหน่ง
  - ๘. มีความคิดแบบเถตรงและคลุมเครือ หมายความว่ามีความคิดไม่แตกฉานในเรื่องที่ตนรู้ แต่มีความเชื่อมั่นในความคิดของตนว่าถูกต้อง
- ลักษณะบุคลิกภาพแบบเผด็จการดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินผลทัศนคติของบุคคลชั้นนำ ซึ่งจะทำการวิจัยในบทต่อไป

การพัฒนาการเมืองกับวัฒนธรรมทางการเมือง

การพัฒนาการเมือง (Political Development) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Political Change) และการทำให้ระบบการเมืองทันสมัย (Political Modernization) นั้น เป็นแนวความคิดหรือคตินิยมของชาวตะวันตก ซึ่งใช้อ้างถึงความจำเป็นอันรีบด่วนของชาติที่ด้อยพัฒนา ในอันที่จะเร่งสร้างสรรค์ และเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองอันมีมาแต่ดั้งเดิมให้ทันสมัยขึ้น โดยถือเอาแบบแผนที่ใช้อยู่ในประเทศฝ่ายตะวันตกที่พัฒนาก้าวหน้าแล้วเป็นตัวอย่าง ฉะนั้น จึงมีผู้กล่าวอยู่เสมอว่า การพัฒนาการเมือง คือการที่ประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยเปลี่ยนแปลงไปเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั่นเอง^๑

---

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓ (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๓๓.

แต่อย่างไรก็ตาม นักวิชาการรัฐศาสตร์สมัยปัจจุบันเห็นว่า ความหมายของการทำให้ระบบการเมืองทันสมัย โดยการเอาอย่างหรือขอยืมระบบการเมืองของชาติตะวันตกมายึดปฏิบัติ นั้น ยังเป็นความเข้าใจผิดอยู่มากเพราะจารีตประเพณีการปกครองดั้งเดิมของหลายชาตินั้น ความจริงมิใช่สิ่งล้าหลังไปทั้งหมด แต่มีบางอย่างมีลักษณะหรือมีพลังบางอย่างซึ่งเป็นความ "ทันสมัย" อยู่ไม่น้อย และระบบการเมืองที่ได้รับการยอมรับว่า "ทันสมัย" นั้นก็ยังมีบางส่วนที่ยังมีลักษณะ "ล้าหลัง" เจือปนอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงนิยมใช้คำว่าพัฒนาการเมืองมากกว่า การทำให้ระบบการเมืองทันสมัย^๑

เมื่อการที่ระบบทางการเมืองจะทันสมัยหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบหรือคล้ายคลึงกับระบบการเมืองของตะวันตกเสมอไป การพัฒนาการเมืองก็ย่อมมิได้หมายความว่า จะต้องเป็นระบบที่ยืมแบบ หรือวิวัฒนาการมาตามแนวทางของชาติในยุโรปและอเมริกา เช่นเดียวกัน

ความหมายของคำว่าพัฒนาการเมืองปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของ เมน (Maine) , เวเบอร์ (Weber) , ทันนี่ (Toennies) และ พาร์สัน (Parsons) เช่น พาย, ไอเซนสตัดท์, ฮันตงตัน ฮัมมอน, และโพเวล เป็นต้น

ไอเซนสตัดท์ (S.N. Eisenstadt) ให้ความหมายว่าพัฒนาการเมือง หมายถึงความสามารถของระบบการเมืองที่สามารถตอบสนอง หรือปรับตัวได้เสมอกับความต้องการของการเมือง หรือองค์กรทางการเมือง และความสามารถอันนี้ ย่อมจะ

^๑ กมล สมริเชียร, วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง ใน วรรณไวทยากรณ์ : รัฐศาสตร์, หน้า ๔๓-๔๔.

มีความคล่องตัว เมื่อเกิดปัญหาขึ้น ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาภายในระบบการเมืองเองหรือจากภายนอกการเมืองนั้น^๑

ลูเซียน พาย (Lucian W. Pye) ให้ความหมายของการพัฒนาการเมืองว่า^๒

๑. การพัฒนาการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างปัจจัยพื้นฐานทางการเมือง อันจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ
๒. การพัฒนาการเมืองเป็นเรื่องการสร้างแบบการเมืองแบบเดียวกับสังคมที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมสูง
๓. การพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องของการทำระบบการเมืองประเทศหนึ่งให้ทันสมัย
๔. การพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องของการส่งเสริมให้รัฐ-ชาติ ดำเนินไปด้วยดี (nation-state)
๕. การพัฒนาทางการเมืองเป็นเรื่องของการพัฒนาการบริหารราชการและระบบกฎหมาย
๖. การพัฒนาการเมืองเป็นเรื่องของการระดมคนให้มามีส่วนร่วมในกระบวนการเมืองมากขึ้น
๗. การพัฒนาการเมืองเป็นเรื่องของการสร้างการปกครองแบบประชาธิปไตย
๘. การพัฒนาการเมืองเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลง (ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม) ให้เกิดขึ้นอย่างมีระบบ

^๑ S.N. Eisenstadt, "Bureaucracy and Political Development", in Bureaucracy and Political Development, ed. Joseph Lapalombara (New Jersey : Princeton University Press, 1967.), p.96.

^๒ Lucian W. Pye, Aspect of Political Development (Boston : Little Brown and Company, 1966), p.33-45.

๔. การพัฒนาการเมือง เป็น เรื่องของการระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำให้ระบบการเมืองนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐. การพัฒนาการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สลับซับซ้อนหลายด้าน

ตามความหมายของพาดังกล่าว การพัฒนาการเมืองจึงมีลักษณะหรือกระบวนการคล้ายคลึงกับระบบการเมืองของประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศในยุโรปและอเมริกาอย่างมาก ส่วน ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) เห็นว่าการพัฒนาการเมือง "มีการใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล มีการจำแนกแจกแจงหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง และมีการเข้าร่วม มีบทบาทของมวลชนโดยทั่วไป" ^๑

จากความเห็นและคำนิยามต่างๆ นั้น พอจะกล่าวได้ว่าระบบการเมืองใดจะมีลักษณะ "พัฒนา" หรือไม่ อาจพิจารณาได้จากหลักการ ๓ ประการ ของโคลแมน ซึ่งเรียกว่า "Development Syndrome". ^๒

๑. ลักษณะความแตกต่างกัน ตามหน้าที่เฉพาะอย่าง (differentiation) หมายถึง การที่ระบบมีการจัดองค์กรใหญ่และย่อยแยกจากกัน ซึ่งยิ่งระบบการเมือง มีลักษณะพัฒนา มากเท่าใด องค์กรการเมืองและกิจการเมืองของระบบนั้นจะมีมากมาย เช่น สมาคม กลุ่มผลประโยชน์ สหพันธ์กรรมการ สื่อมวลชน พรรคการเมือง ฯลฯ ส่วนในประเทศที่ไม่ค่อยพัฒนา การแยกแยะองค์กรและบทบาทของสถาบันต่างๆ มีน้อย แต่บทบาทแลเห็นไม่เด่นชัดและบทบาทมักจะสับสน เช่น ทหารไปเป็นนักการเมือง แพทย์ไปเป็นผู้บริหาร เป็นต้น

^๑ Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies (New Haven : Yale University Press, 1968), p.35.

^๒ James S. Coleman, ed. Education and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), p.15.

๒. ความเสมอภาค (equality) ระบบการเมืองที่พัฒนาแล้วจะ เน้นความเสมอภาค โดยใช้เหตุผลเป็นหลัก ผิดกับสังคมดั้งเดิมที่ใช้ระบบเครือญาติ หรือความเชื่อเป็นสำคัญ หลักในการตัดสินใจให้ความเสมอภาค คือ กฎหมาย ทุกคนจึงมีฐานะเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมาย นอกจากนั้น ความเสมอภาคยัง เน้นถึงความสำคัญของการเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น หมายความว่าระบบการเมืองใดที่สามารถระดมสรรพกำลังของประชาชนในชาติให้ กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ถือว่าระบบนั้นมีการเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและมีลักษณะของความเสมอภาคแฝงอยู่ด้วย ฉะนั้นประเทศอย่าง เกาหลีเหนือ จีน คอมมิวนิสต์ หรือเวียดนามเหนือ จึงเป็นชาติที่มีการพัฒนาทางการเมือง^๑

๓. ความสามารถ (capacity) หมายถึงความสามารถของระบบที่จะก่อให้เกิดความเจริญเติบโตและการประสมประสานภายใน ระบบแค่นั้นเพียงใด ความสามารถนี้ไม่ใช่เฉพาะแค่ประสิทธิภาพของรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่น ในการบริหารประเทศให้มีการพัฒนา มีความพึงใจ และมีความซัดแย้งไม่รุนแรงเท่านั้น แต่หมายถึงความรวมไปถึง ความสามารถของจักรกล อันได้แก่ องค์กร การ สถาบัน ทั้งหลายแหล่งของระบบ ในอันที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มีประสิทธิภาพที่สุดด้วย

ซึ่งในความหมายที่สามนี้ มีจุดเน้นการพัฒนาอยู่ที่ประสิทธิภาพปัจจุบัน และความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือ เพื่อแก้ปัญหาในอนาคตด้วย การแก้ปัญหานั้นใช้ "เหตุผล วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และเทคนิคทางรัฐประศาสนศาสตร์" เข้าช่วย^๒

^๑ Likhit Dhiravagin, "Political Development : Political Culture Approach", วารสารสังคมศาสตร์ (ตุลาคม, ๒๕๑๓) : ๔.

^๒ Coleman, Education and Political Development, p.15.

การที่ระบบจะมีลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองได้ จึงน่าจะขึ้นอยู่กับสัมพันธภาพขององค์กรต่างๆ ในระบบซึ่งยึดเหนี่ยวอยู่ได้ด้วยค่านิยม ความรู้สึกและความเห็นทั้งหลาย ทั้งปวงของบุคคลภายในระบบ ซึ่งเราให้ชื่อว่า วัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือ

วัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหนึ่งชาติใดย่อมมีผลโดยตรงและอ้อมต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศนั้นๆ แต่ผลดังกล่าวจะมีมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมอื่นๆ อีกมาก ... อย่างไรก็ตาม ความเห็นที่ว่าถ้าระบบเศรษฐกิจดีแล้ว ระบบการเมืองจะดีไปด้วย หรือที่เคยพูดกันโดยไม่คิดว่า "ถ้าท้องอิ่มแล้ว ประชาธิปไตยจะมีตามมา" นั้น ไม่เป็นความจริงแน่นอน อิทธิพลทางเศรษฐกิจน่าจะมีความหมายต่อระบบการเมืองน้อยกว่าวัฒนธรรมการเมือง ซึ่งเรากำลังศึกษา ตัวอย่างเช่น ลิซิต ฮีรเวคิน ได้ชี้ให้เห็นว่า "อินเดียเป็นตัวอย่างของประเทศที่ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จในประเทศที่ยากจนทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมการเมือง อินเดีย ซึ่งมีลักษณะ "สันติและไม่ใช้กำลัง (Peace and Non-Violence) แม้ผู้เขียนจะไม่ยอมรับโดยสนิทใจว่า ระบบการเมืองอินเดียเป็นประชาธิปไตยและวัฒนธรรมการเมืองอินเดียเป็นแบบ "สันติและไม่ใช้กำลัง" อย่างที่อ้างก็ตาม แต่เห็นด้วยกับสมมติฐานที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของแต่ละชาติมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเมืองของชาตินั้น ๆ^๑

การพัฒนาการเมือง นั้น ขึ้นอยู่กับความเจริญของวัฒนธรรมการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการที่คนเรามีความคิดมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล มองโลกตาม

^๑ กมล สมวิเชียร, วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง ใน วรรณไวทยากรณ์: รัฐศาสตร์, หน้า ๔๗-๔๘.

สภาพความเป็นจริง ผู้สนับสนุนความคิดนี้ ได้แก่ อัมมอนต์และเวอร์บา, พายและเวอร์บา, อัมมอนต์และโพเวล และทินพันธุ์ นาคะตะ เป็นต้น^๑

อัมมอนต์และเวอร์บา พบว่า ความอยู่รอดของประชาธิปไตยในสังคมใดๆ ย่อมต้องการอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและอาศัยการมีความรู้ลึกซึ้งในทางมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในสังคมนั้นๆ เป็นสำคัญ

พายและเวอร์บา กล่าวว่า การพัฒนาการเมืองขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองของส่วนต่างๆ ของสังคม สิ่งหลังนี้ย่อมได้รับอิทธิพลจากกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของประเทศเป็นอันมาก

อัมมอนต์และโพเวล เสนอว่า การมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีเหตุผล เป็นเครื่องชี้อย่างหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง

ทินพันธุ์ นาคะตะ พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองและกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในระหว่างนิสิตนักศึกษาไทย ยังเป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างน้อย

จากที่กล่าวมาแล้วทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการเมืองกับวัฒนธรรมการเมืองว่ามีความใกล้ชิดกันเพียงใด การพัฒนาทางการเมืองจะไม่ได้ผลดี หรืออาจไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร หากไม่ได้ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งมีตัวอย่างมาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาหลายประเทศ ที่พยายามจะลอกแบบโครงสร้างต่างๆ แบบประชาธิปไตยของประเทศแถบตะวันตก เช่น ระบอบรัฐสภา และระบอบประธานาธิบดี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ทินพันธุ์ นาคะตะ, การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ ใน การพัฒนาการเมืองไทย. สืบค้น ๕๕ เมษายน, บรรณาธิการ, หน้า ๒๔.

เป็นต้น มาสรวมเข้ากับวัฒนธรรมการเมืองเดิมของตน ก็มักจะประสบขตากรรมเหมือนๆ กัน คือ มีแต่ความวุ่นวาย และล้มเหลวทางการเมืองตลอดมา ฉะนั้น รูปแบบการปกครอง หรือโครงสร้างต่างๆ ซึ่งนำมาจากประเทศตะวันตกก็เปรียบเหมือนผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ซึ่งไม่อาจนำมาใช้ได้ผลกับประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้น ซึ่งมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมือง แตกต่างจากประเทศตะวันตก

สรุป

ในบทนี้ได้กล่าวถึงลักษณะสภาพสังคมไทยโดยทั่วไป โดยเฉพาะสังคมชนบท ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมของไทยว่ามีลักษณะความสัมพันธ์กันอย่างไร อิทธิพลของสถาบันใดที่มีต่อคุณค่าทัศนคติของคนไทย โดยพยายามถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองสืบต่อกัน ตลอดมา จนปัจจุบันก็ได้แตกต่างจากเดิมไปมากแล้ว สถาบันทางสังคมและกลุ่มสังคม เช่น ครอบครัว ชาติ โรงเรียน และกลุ่มเพื่อนต่างๆ ของไทยเหล่านั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของคนไทยอยู่มาก และสถาบันเหล่านี้มักจะมีลักษณะเป็น "ผู้พิทักษ์" วัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น จึงทำให้คนในไทยยังมีลักษณะของความเฉยเมย (passive) ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับเบื้องต้น โดยไม่ปรากฏการต่อต้านคัดค้านแต่อย่างใด คนไทยส่วนใหญ่ยังสนใจอยู่กับเรื่องอาชีพ เรื่องปากท้องของตัว มากกว่าที่จะสนใจว่าใครจะมาเป็นผู้ปกครองตน และมักจะสนใจแต่เรื่องใกล้ตัว ความเชื่อในเรื่องบุญวาสนา ขตากรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งที่ไม่มีความหมาย รักสนุก ชอบมีเงินมีตา ใช้ยาสูบฝิ่นฝอย มักไม่มีความรับผิดชอบ ยกย่องนับถือผู้ใหญ่เป็นผู้นำของสังคม เป็นต้น ฉะนั้น กล่าวถึงเป็นอุปสรรคอย่างสำคัญ ในการที่จะพัฒนาการเมืองไทยให้ไปสู่เป้าหมายประชาธิปไตย เพราะลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองไทยดังกล่าวมาแล้วยังเป็นแบบอำนาจนิยม หรือเผด็จการอยู่ ในบทที่ ๓ จึงเป็นบทที่พยายามค้นหาคำตอบที่ว่า ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีลักษณะ เน้นหนักไปทางใด ระหว่างประชาธิปไตย กับอำนาจนิยม